

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ЯРКІНА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 658:639.2/.3

**КОМПЛЕКСНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ
РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ «Запорізький національний університет» Міністерства освіти та науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
академік Академії економічних наук України
Череп Алла Василівна,
ДВНЗ «Запорізький національний університет»,
декан економічного факультету

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник народної освіти України,
академік Української академії наук
Кузьмін Олег Євгенович,
Навчально-науковий інститут економіки і
менеджменту Національного університету
«Львівська політехніка» Міністерства освіти
і науки України, директор

доктор економічних наук, професор,
Березіна Людмила Михайлівна,
Полтавська державна аграрна академія
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри економіки підприємства

доктор економічних наук, професор,
Макаренко Юлія Петрівна,
Дніпропетровський національний університет імені
Олеса Гончара Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри банківської справи

Захист відбудеться 30 травня 2016 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.058.01 у Національному університеті харчових технологій за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68, аудиторія А-311.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету харчових технологій за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

Автореферат розісланий 25 квітня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Петухова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Ефективність і розвиток галузей національної економіки і їх суб'єктів господарювання в умовах глобалізації економічних процесів, розширення меж міжнародних ринкових відносин і посилення конкурентної боротьби, що набуває міждержавного характеру, визначається не стільки потребою в продукції галузі на внутрішньому ринку, її економічним потенціалом, соціально-економічною і стратегічною значущістю, а тим, наскільки дієві і раціональні механізми управління підприємством від державного до підприємницького і внутрішньо фірмового рівня.

Управління є прадавнім мистецтвом, перманентною практикою і сучасною наукою, розвиток якої зумовлено суспільним прогресом і не стоїть на місці. Формування і вдосконалення комплексного механізму управління підприємством, як базовим елементом будь-якої економічної системи, служить запорукою економічного зростання і вимагає вивчення, систематизації, конкретизації теоретично-методологічних основ і прикладних аспектів управлінської діяльності з урахуванням галузевої і державної специфіки.

Україна, як аграрно-промислова держава з високим продовольчим потенціалом, нині частково втратила свої позиції по окремих групах продуктів харчування, вироблюваних у країні, як на зовнішньому, так і внутрішньому ринках. Найгостріше проблема спаду обсягів виробництва і втрати значної частки національного ринку стоїть в рибному господарстві. Починаючи з 1991 р. обсяги виробництва продукції рибної галузі скоротилися на 75 %, не здійснюється на регулярній основі вилов риби у відкритій частині Світового океану, багато рибодобувних та рибницьких підприємств припинили своє існування. При цьому на державному рівні підкреслюється важливість вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки країни і забезпечення населення якісними, корисними для здоров'я продуктами харчування, до яких, поза сумнівом, відносяться риба та інші продукти рибальства і аквакультури. Державна політика імпортозаміщення, курс на підтримку здоров'я нації і гармонійне співіснування з природною екосистемою, що є гарантією майбуття людства, підкріплюють значущість пошуку шляхів і розробки механізмів управління підприємством, що забезпечують розвиток рибного бізнесу.

Проблемам розвитку рибогосподарської діяльності в Україні присвячені роботи О. В. Акулича, В. Г. Верхованова, О. Є. Довбиша, Є. П. Губанова, В. М. Гурнака, С. В. Ізотова, І. К. Кавера, В. М. Туркулової та ін., визнаних фахівців-практиків і відомих вчених у сфері рибного господарства. У їхніх дослідженнях досить детально пропрацьовано системні причини кризового стану рибного господарства України і окреслено окремі напрями відродження і розвитку галузі, виходячи з аналізу вітчизняної рибогосподарської практики і поглибленого вивчення світового рибогосподарського досвіду. Особливо вагомий внесок в галузеву економічну науку внесли праці М. С. Стасишена, що глибоко і різнобічно досліджував проблему екологоорієнтованого розвитку рибогосподарського комплексу України. У своїх роботах М. С. Стасишен

обґрунтував пріоритетність екологічного фактору забезпечення рибогосподарської діяльності, пов'язавши його з концептуальними положеннями сталого розвитку економіки країни в цілому. Важливість екосистемного підходу до управління рибогосподарською діяльністю підкреслюється тим, що його вивченням активно займаються вчені та фахівці зі всього світу: Г. Біанчі, Г. Д. Тітова, Д. Л. Флухарті, П. Христі, А. Хьерт, А. Чарльз, К. Ді Янг та ін. Окремі теоретично-методологічні аспекти управління національним рибним господарством на галузевому і регіональному рівнях знайшли відображення в роботах Н. О. Сушко, Л. В. Алексахіної, В. В. Волкова, О. В. Демчука, О. О. Фесенко.

Визнаючи безперечний суттєвий внесок цих авторів у прикладну галузеву науку і її розвиток, слід зазначити, що в сучасних науково-практичних публікаціях відсутні теоретично-методологічні розробки відносно комплексного підходу до формування і вдосконалення механізму управління рибогосподарською діяльністю, недостатньою мірою пропрацьовано економетричні можливості його інформаційно-аналітичного інструментарію, не представлений критичний аналіз етапів реформування управління рибогосподарським бізнесом, не розглядався внутрішньогосподарський механізм управління підприємством рибного господарства, відсутнє наукове обґрунтування концепції і стратегічних альтернатив розвитку рибного господарства Україна і його господарюючих суб'єктів. Подальшого розвитку потребують теоретично-методична база оцінювання ефективності управління рибогосподарською діяльністю й питання адаптації принципів і прийомів екосистемного управління до національних рибогосподарських реалій.

Важливість проблеми формування й удосконалення комплексного механізму управління підприємством рибного господарства, необхідність відродження й забезпечення сталого розвитку рибного господарства України, фрагментарність і недостатня пропрацьованість науково-теоретичної бази і методичного інструментарію зумовлюють актуальність і значущість дисертаційної роботи, визначають її мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичних планів науково-дослідних робіт кафедри економіки підприємства Керченського державного морського технологічного університету і пов'язана з науково-дослідними темами «Підвищення конкурентоспроможності рибної галузі України» (2009-2013 рр., номер державної реєстрації - 0109U002506) і «Розробка господарського механізму і стратегій розвитку підприємств рибного господарства України» (2012-2014 рр., номер державної реєстрації - 0109U002506), у рамках яких особисто автором проведено аналіз тенденцій розвитку Світового рибного господарства і рибного господарства України, а також факторів його деградації; вивчено і систематизовано теоретично-методологічні підходи до формування комплексного механізму управління підприємством; досліджено зміст державної політики і механізми державного регулювання і підтримки підприємств рибного господарства; обґрунтовані стратегії управління підприємством рибного господарства України. Крім того,

наукове дослідження пов'язане з планами науково-дослідних робіт кафедри фінансів і кредиту Запорізького національного університету, зокрема, з темою «Аналіз систем управління фінансово-економічним потенціалом підприємств і регіонів» (номер державної реєстрації 0110U00013229), згідно якої особисто автором розроблено методичні положення відносно аналізу ефективності управління підприємствами рибного господарства і оцінювання їхньої конкурентоспроможності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методологічної бази і напрацювання практичних рекомендацій відносно комплексного механізму управління підприємством рибного господарства.

Досягнення поставленої мети поставило вимогу розв'язання системно взаємозв'язаних теоретичних, методичних і практичних завдань:

- вивчити теоретичні аспекти управління підприємством, управлінських рішень, сучасних принципів управління в контексті формування комплексного механізму управління підприємством;
- дослідити стратегічне управління підприємством як процес адаптивного управління у напрямі позитивної результативності;
- дослідити і допрацювати теоретичні аспекти принципів формування комплексного механізму управління підприємством;
- вивчити, обґрунтувати і предметно представити методологічний підхід до формування комплексного механізму управління підприємством і його класифікаційні ознаки;
- розглянути формування екосистемного підходу до управління підприємством з позицій екобезпеки рибогосподарських процесів;
- дослідити потенціал економетричних методів в управлінні підприємством для оцінювання результативності рибогосподарської діяльності;
- проаналізувати розвиток державної політики управління рибним господарством і його правове забезпечення;
- дослідити кризові тенденції в розвитку підприємств рибного господарства і систематизувати фактори, що їх зумовили;
- допрацювати теоретично-методичні основи ефективності управління рибогосподарською діяльністю до науково-прикладного рівня, практично апробувати розроблену методика її оцінювання;
- вивчити, систематизувати і охарактеризувати складові державного регулювання і підтримки підприємств рибогосподарської галузі з урахуванням зарубіжного досвіду;
- дослідити і допрацювати теоретичні аспекти внутрішньогосподарського механізму управління підприємством рибного господарства і його елементів з позицій аргументації потенціалу їх дієвості;
- розробити інформаційно-аналітичний інструментарій забезпечення ефективності управління підприємством рибного господарства;
- дослідити й обґрунтувати стратегію розвитку комплексного механізму управління підприємством рибного господарства;

- дослідити економіко-екологічний вектор комплексного механізму управління підприємством рибного господарства як перспективного напрямку екологоорієнтованого управління;
- розробити концепцію розвитку комплексного механізму управління підприємством рибного господарства;
- розробити атрибутивну модель комплексного механізму управління рибогосподарським підприємством.

Об'єкт дослідження – механізм управління підприємством.

Предмет дослідження – теоретично-прикладні аспекти формування комплексного механізму управління підприємством рибного господарства з урахуванням забезпечення його ефективності і перспектив розвитку.

Методи дослідження. Досягнення мети дослідження ґрунтувалося на методології економічної теорії, наукові підходи і методи якої знайшли наступне застосування: діалектичний метод покладено в основу системного підходу до формування комплексного механізму управління рибогосподарським підприємством; методи системного аналізу і синтезу безпосередньо зумовили комплексність механізму управління підприємством; логічний аналіз дозволив позначити і обґрунтувати функції комплексного механізму управління підприємством, виділити класифікаційні ознаки методологічного підходу до його формування, систематизувати фактори, що зумовили кризові тенденції рибного господарства і світовий досвід державного управління рибогосподарською діяльністю; методи ситуаційного управління враховувалися при виділенні принципу адаптивності комплексного механізму управління підприємством, реалізація якого дозволяє своєчасно привести цілі управління у відповідність з реальними ресурсними можливостями суб'єкта управління, переглянувши раніше сформовані пари об'єктів, цілей, критеріїв, чинників, засобів і ресурсів управління у рамках окремих складових комплексного механізму управління підприємством рибного господарства, забезпечивши, таким чином, його гнучкість; методи стратегічного аналізу і планування (зокрема, SWOT-аналіз і методи стратегічного управління витратами – ABC, SCM, бенчмаркінг витрат) були задіяні при формуванні стратегії розвитку комплексного механізму управління підприємством рибного господарства; методи тактичного планування (у тому числі, бюджетування), аналізу і контролю застосовувались в контексті дієвості внутрішньогосподарського механізму управління підприємством рибного господарства і відповідного інформаційно-аналітичного інструментарію; нормативний метод запропоновано до використання при розробці окремих складових механізму управління рибогосподарським підприємством, наприклад, механізмів управління виробничим капіталом, персоналом, підприємницькими ризиками; метод порівняння дозволив допрацювати складові державного регулювання і підтримки підприємств рибної галузі з урахуванням зарубіжного досвіду; економетричні методи трендового, індексного і кореляційно-регресійного аналізу забезпечили наукове обґрунтування тенденцій розвитку національного і світового рибного господарства, перспективних напрямів рибогосподарської діяльності, виділення найбільш значимих факторів і резервів зростання

ефективності управління рибогосподарською діяльністю, а також дозволили удосконалити його інформаційно-аналітичний інструментарій.

Інформаційно-емпіричною базою дослідження послужили законодавчі і нормативно-правові акти Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, державні програми активізації розвитку економіки і розвитку рибного господарства України, офіційна інформація Державного агентства рибного господарства України, дані Державної служби статистики України. В ході дослідження активно використовувалися аналітичні збірники Департаменту рибальства і аквакультури ФАО, що відображують стан світового рибальства і аквакультури, ресурси мережі Інтернет, фінансова і статистична звітність підприємств рибного господарства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в обґрунтуванні і розробці теоретико-методологічних підходів до формування комплексного механізму управління підприємством рибного господарства, забезпечення його ефективності і практичних рекомендацій щодо перспектив розвитку механізму управлінської діяльності, а саме:

вперше:

– обґрунтовано сучасні принципи і методи методологічного підходу до формування комплексного механізму управління підприємством стосовно суб'єктів рибогосподарської діяльності, що забезпечує наукову обґрунтованість, адекватність і багатофункціональність комплексного механізму управління підприємством рибного господарства;

– сформульовано і обґрунтовано концепцію розвитку комплексного механізму управління підприємством рибного господарства, в якій виділено і структуроване концепцію розвитку управління рибним господарством України і підприємницьку концепцію розвитку управління підприємством рибної галузі, визначено політики їх реалізації, що може служити основою державних програм галузевого розвитку і розглядатися в якості базового орієнтиру стратегічного розвитку рибогосподарського бізнесу на підприємницькому рівні;

– розроблено методичний підхід до формування окремих складових комплексного механізму управління підприємством рибного господарства, який логічно пов'язує якісні і кількісні характеристики узгоджених пар (об'єкт управління ↔ мета управління ↔ критерій управління ↔ фактори управління ↔ засоби управління ↔ ресурси управління ↔ об'єкти управління), дозволяє сформувати збалансовану за ключовими параметрами ефективну модель комплексного механізму управління підприємством рибного господарства;

– представлено (розроблено і описано) атрибутивну модель як архетип комплексного механізму управління підприємством рибного господарства, яка включає відповідні характеристики окремих складових комплексного механізму управління підприємством;

удосконалено:

– методичний підхід до оцінювання ефективності управління рибогосподарською діяльністю на основі наукового обґрунтування (на основі ресурсно-цільового підходу) об'єктів оцінки, класифікації видів ефективності управління підприємством, виділення групи оцінювальних критеріїв, розробки

нового показника оцінки ефективності управлінської праці - коефіцієнта ефективності управління, що дозволило провести поглиблений аналіз ефективності управління рибодобувними підприємствами і визначити конкретні напрями розвитку риболовецького бізнесу;

– інформаційно-аналітичний інструментарій забезпечення ефективності управління підприємством рибного господарства за рахунок побудови кореляційно-регресійної моделі, що відображує безпосередній вплив на чистий фінансовий результат діяльності рибогосподарського підприємства оцінених ознак-чинників, що мають зміст інтеграторів результативності відповідних бізнес-процесів і використання факторів виробництва; акцентування значимості оцінки β -коефіцієнтів при виявленні резервів підвищення ефективності рибогосподарської діяльності; включення бенчмаркінгу до системи інформаційного забезпечення підприємства, що дозволяє значно підвищити обґрунтованість і якість управлінських рішень;

– методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності підприємств рибного господарства за рахунок уточнення технології переведення фактичних значень інтегрованих факторних показників конкурентоспроможності рибогосподарських підприємств в умовні одиниці (що дозволило зберегти їх економічний зміст), а також за рахунок заміни експертного методу встановлення значень коефіцієнтів значущості відповідних факторів конкурентоспроможності на економетричний метод. Запропоновано вагу факторних показників конкурентоспроможності визначати на основі розрахунку значень приватних коефіцієнтів еластичності і приватних β -коефіцієнтів. Це не тільки дає можливість визначити конкретні напрями поліпшення конкурентних позицій підприємств, але й дозволяє віднести метод «багатокутник конкурентоспроможності» до групи стратегічних методів оцінювання конкурентоспроможності рибогосподарських підприємств;

набули подальшого розвитку:

– теорія управління підприємством рибного господарства за рахунок: уточнення і розширення понятійного апарату (уточнення наукових категорій «механізм управління підприємством», «внутрішньогосподарський механізм управління підприємством», формування досконалішої економічної категорії «комплексний механізм управління підприємством рибного господарства»); визначення принципів формування ефективного механізму управління підприємством і обґрунтування організаційної, стимулюючої, інформаційної, відтворювальної, регуляторно-підтримуючої і екологічної функцій, що безпосередньо виконуються комплексним механізмом управління підприємством; виділення мотиваційного аспекту дієвого внутрішньо господарського механізму управління підприємством рибного господарства. Зазначене лягло в основу формування теоретично-прикладних аспектів комплексного механізму управління підприємством рибного господарства;

– теорія стратегічного управління підприємством рибного господарства як процесу адаптивного управління у напрямі позитивної результативності за рахунок: класифікації і аргументації типів базисних стратегій, що найбільш повно відповідають специфіці рибогосподарської галузі, націлених як на

диверсифікований, так і на концентрований або інтегрований ріст; адаптування методів стратегічного управління витратами (що розглядається в контексті трансферного ціноутворення як інструмент внутрішньо господарського комерційного розрахунку) до умов рибогосподарської діяльності;

– складові державного регулювання та підтримки підприємств рибної галузі на основі класифікації факторів державного регулювання діяльності рибогосподарських підприємств, а також поглибленого вивчення і систематизації зарубіжного досвіду управління рибогосподарською діяльністю, що дало можливість визначити комплекс заходів державного регулювання і підтримки рибної галузі організаційно-правового і організаційно-економічного характеру, реалізація якого у рамках державної політики управління рибним господарством України створить умови для відродження і сталого розвитку галузі;

– концепція екосистемного підходу до управління діяльністю підприємства, у рамках якої здійснено групування стандартів ISO щодо екологічного управління підприємством і визначений зміст екологічної політики підприємства, що розглядається в якості відправної точки його екосистемного управління і забезпечення екобезпеки рибогосподарських процесів. Позначені теоретичні напрацювання знайшли продовження в обґрунтуванні і характеристиці економіко-екологічного вектору комплексного механізму управління підприємством рибного господарства, а також при формуванні концепції розвитку комплексного механізму управління рибним бізнесом на державному і підприємницькому рівнях;

– прикладні аспекти інструментарію оцінювання результативності рибогосподарської діяльності економетричними методами за рахунок побудови економетричних моделей, що дозволяють діагностувати бізнес-привабливість рибогосподарської діяльності, обґрунтувати вибір країн, чия рибогосподарська політика і практика можуть послужити зразком для удосконалення механізмів державної політики управління рибним господарством України, робити прогнози розвитку окремих сфер і напрямів рибогосподарської діяльності та визначати відповідні пріоритети.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розвитку теоретико-методологічної бази комплексного механізму управління підприємством рибного господарства і доведенні відповідних розробок до рівня конкретних методик і рекомендацій.

Науково-прикладні положення дисертації і практичні рекомендації відносно комплексного механізму управління підприємством рибного господарства забезпечують систему управління рибогосподарських підприємств повноцінним методичним і аналітичним інструментарієм дієвості внутрішньогосподарського механізму управління рибогосподарським бізнесом і можуть бути використані при розробці державних і регіональних програм розвитку рибного господарства України.

Методичні розробки і практичні рекомендації щодо активізації інтрапренерства за допомогою впровадження сучасного інструментарію комерційного розрахунку, а також методики оцінювання ефективності

управління підприємством впроваджені в господарську практику риболовецького колгоспу «Жемчужина моря» і використовуються в аналітичній роботі (акт № 98 від 21.04.2014 р.). Рекомендації щодо бюджетування і трансфертного ціноутворення підрозділів, працюючих на принципах комерційного розрахунку, авторські методики оцінювання ефективності управління рибогосподарським підприємством і його конкурентоспроможності прийняті в господарську практику і включені до інструментарію економічного аналізу діяльності ПрАТ «Керченський рибокомбінат» (акт № 127 від 12.05.2014 р.). Методичні розробки щодо аналізу ефективності управління підприємством і оцінювання його конкурентоспроможності з використанням елементів економетричного моделювання, а також методика формування окремих складових комплексного механізму управління господарською діяльністю впроваджені в аналітико-управлінську практику ТОВ «Торіол» (довідка № 108 від 30.06.2015 р.).

Окремі результати і розробки, зокрема, методика і результати експрес діагностики тенденцій розвитку Світового рибного господарства і рибного господарства України, методичні підходи до обґрунтування вибору країн для рибогосподарського бенчмаркінгу впроваджені в науково-дослідну діяльність і аналітичну практику Південного науково-дослідного інституту морського рибного господарства і океанографії (довідка № 748 від 24.09.2014 р.).

Теоретико-методологічні результати (розробки, науково-теоретичні положення і висновки щодо проблем розвитку комплексного механізму управління підприємством) впроваджені в учбовий процес і знайшли відображення в навчально-методичних комплексах і лекційному матеріалі при викладенні економічних дисциплін у ДВНЗ «Запорізький національний університет» (довідка № 01-15/120 від 09.06.2015 р.), Національному університеті кораблебудування ім. адмірала Макарова (довідка № 66-11 від 26.10.2015 р.) і Керченському державному морському технологічному університеті (довідка № 1041 від 08.09.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, прикладні розробки, рекомендації та висновки, представлені в дисертації, отримані автором особисто і є його внеском у розвиток теорії та вдосконалення практики управління підприємством рибного господарства. У наукових працях із співавторами використані тільки ідеї і положення, які є результатами безпосередньої роботи здобувача. Особистий внесок в спільних публікаціях конкретизований у списку праць за темою роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення, практичні висновки і рекомендації за результатами проведеного дослідження доповідались, обговорені та схвалені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Стратегія підприємства: зміна парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу» (Київ, 2013 р.), «Економіка й менеджмент – 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку» (Дніпропетровськ, 2014 р.), «Стратегические вопросы мировой науки» (Пшемисль, РП, 2014 р.), «Problems and perspectives of development of world science» (Донецьк, 2013 р.), «20-річчя аудиту: досягнення, проблеми та перспективи

розвитку», (Сімферополь, 2013 р.), «Методологія науки сьогодення» (Київ, 2013 р.), «Європа-Азія» (Москва, РФ, 2014 р.), «Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях» (Сімферополь, 2013 р.), «Євроінтеграційні процеси в освіті та науці: трансформація та розвиток» (Тернопіль, 2013 р.), «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (Одеса, 2013 р.), «World economy, finances and investments: modern view of the actual problems» (Донецьк, 2013 р.), «Сучасна економічна теорія та пошук ефективних механізмів господарювання» (Сімферополь, 2013 р.), «Новейшие научные достижения» (Софія, РБ, 2013 р.), «Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів» (Запоріжжя, 2013 р.), «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (Запоріжжя, 2013 р.), «Теоретические и прикладные вопросы науки и образования» (Тамбов, РФ, 2015 р.), «Мультинаукові дослідження як тренд розвитку сучасної науки» (Київ, 2013 р.), «Актуальные научные достижения – 2013» (Прага, ЧР, 2013 р.).

Публікації. Основні ідеї, положення і розробки дисертації викладені в 50 наукових працях автора загальним обсягом 53,68 друк. арк., з яких авторові належать 52,89 друк. арк. Серед них – авторська монографія обсягом 18,0 друк. арк., стаття в колективній монографії, 20 статей у фахових наукових виданнях, (7 з яких включені до міжнародних наукометричних баз), 7 статей у закордонних виданнях.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається з вступу, п'яти розділів, висновків, 10 додатків, списку використаних джерел, що включає 395 найменувань. Робота викладена на 459 сторінках комп'ютерного тексту і містить 52 таблиці, 41 рисунок, додатки на 31 сторінках, список використаних джерел на 43 сторінках. Основний текст становить 386 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі «**Теоретичні аспекти формування комплексного механізму управління підприємством**» викладено теоретичні аспекти управління підприємством, управлінських рішень, сучасних принципів управління; стратегічне управління підприємством розглянуте як процес адаптивного управління у напрямі позитивної результативності; розкрито теоретичні аспекти принципів формування комплексного механізму управління підприємством.

Управління підприємством розглядається, з одного боку, як ключовий фактор (об'єктивна необхідність), що зумовлює і забезпечує стале функціонування й поступальний розвиток економіки, з іншого, – як самостійна, складна і багатогранна економічна категорія. Аналіз дефініцій поняття «управління», що по різному трактують його сутність (як науку, функцію, вплив суб'єкта управління на об'єкт управління, процес, керуючий орган, мистецтво), дозволив стверджувати, що в якому б контексті не розглядалося

управління підприємством, в його основі лежить розподіл праці, що породжує об'єктивну необхідність координації різних видів і різновидів праці, трудової діяльності, здійснюваної у рамках відповідних напрямів господарської діяльності. Саме управління підприємством, будучи продуктом розподілу праці, виділившись у самостійний вид діяльності, організовує, регулює та координує всі інші види господарської діяльності підприємства. У цьому полягає його особлива місія, що зумовила відповідну інтерпретацію суті поняття «управління підприємством», що полягає в здійсненні цілеспрямованої, впорядкованої, інформаційне обґрунтованої і інформаційне вираженої дії керуючої системи в особі відповідних організаційно структурованих ланок апарату управління в ході реалізації функцій управління, за допомогою важелів, методів, інструментів, принципів управління (тобто засобів механізму управління), безпосередньо в процесі управління. В якості об'єкту управління визначений комплекс соціально-технічних елементів підприємства, задіяних у його виробничо-господарській діяльності.

Зважаючи на специфіку предмета дослідження, в сукупності сучасних принципів управління підприємством виділено специфічні принципи управління регіонально-галузевого характеру, що відображають необхідність забезпечення балансу інтересів господарських суб'єктів і зв'язаних з ними екосистем, і принципи, орієнтовані на багаторівневий підхід до управління господарюючими суб'єктами окремих галузей економіки.

Враховуючи основоположну значущість стратегічного управління, яке концептуально визначає довгостроковий курс розвитку підприємства та підходи до формування його комплексного механізму управління, вивчено дефініції суті стратегічного управління в процесі його теоретично-прикладному розвитку. Стратегічне управління підприємством позиціонується як безперервний процес адаптивного управління, орієнтований на ефективне стале функціонування і розвиток підприємства в довгостроковій перспективі в умовах динамічності і високого ступеня непередбачуваності зовнішнього середовища господарювання. Визначено принципи, дотримання яких розглядається як обов'язкова умова стратегічного управління підприємством.

З метою розвитку теоретичної бази управління підприємством запропоновано класифікацію базових стратегій в процесі адаптивного управління з урахуванням галузевої спрямованості діяльності підприємства з виділенням груп конкурентних і портфельних стратегій, орієнтованих, відповідно, на галузеву концентрацію і галузеву диверсифікацію.

Використання механістичного підходу до управління, що спирається на дослідження етимології поняття «механізм» і аналіз наукових поглядів на сутнісний зміст поняття «механізм управління», дозволило запропонувати досконалішу економічну категорію – «комплексний механізм управління підприємством» (КМУП), в основу якої покладено інтерпретацію поняття «механізм управління підприємством» як сукупності певних засобів (важелів, методів, інструментів, принципів) управління, обумовлених причинно-наслідковими зв'язками, сприяючих здійсненню функцій управління і управлінських дій для виконання місії підприємства, упорядковуючи і

погоджуючи якісні і кількісні параметри виробничих ресурсів і господарських процесів щодо цільових установок господарюючого суб'єкта. Саме механізм управління зв'язує місію і цілі підприємства з його ресурсами (можливостями) і забезпечує погоджену, цілеспрямовану взаємодію всіх інших елементів системи управління підприємством, будучи системою в системі, на яку покладені певні функції. Зокрема, аргументовано, що сприяючи реалізації функцій управління, КМУП сам виконує організаційну, стимулюючу, інформаційну, відтворювальну, регуляторно-підтримуючу і екологічну функції. Поняття «важіль», «метод», «інструмент» управління як цілеспрямованої дії на об'єкт управління в їх взаємозв'язку і взаємодії розмежовані та уточнені з позицій дедуктивного методу.

КМУП розглянуто як складне синтетичне утворення. Враховуючи множинність і різноманітність його окремих складових, виділених за функціональною та забезпечувальною ознаками, проведено класифікацію підсистемних елементів механізму управління підприємством, залежно від важеля і методів управлінського впливу, цільових установок, часової перспективи реалізації управлінських дій, суб'єктів і об'єктів управління.

Виходячи з того, що КМУП, як і будь-яка інша система, підлягає формуванню, розвитку (удосконаленню), оцінюванню ефективності функціонування, тощо, разом з комплексністю встановлено і інші основні принципи (системності, дуалізму, цілеспрямованості, критерійності, узгодженості та взаємопідтримки, перспективності, гнучкості та адаптивності, інформативності, вмотивованості, відповідальності, специфічності, потенціалу розвитку), що сприяють створенню дієвого механізму управління підприємством.

У другому розділі **«Методологічний підхід до формування комплексного механізму управління підприємством»** розкрито зміст методологічного підходу до формування комплексного механізму управління підприємством в контексті забезпечення його дієвості, виділено його класифікаційні ознаки; викладено формування екосистемного підходу до управління підприємством з позицій екобезпеки рибогосподарських процесів; аргументовано і проведено оцінювання результативності рибогосподарської діяльності економетричними методами в управлінні підприємством.

Відштовхуючись від постулату, що дієвість КМУП визначається, передусім, обґрунтованістю методології його формування, а значима роль комплексного механізму в системі управління підприємством висовує високі вимоги до змісту відповідних методичних підходів, вивчено теоретичні напрацювання відносно їх змісту і можливостей розв'язання різноманітних економічних проблем. Це дозволило виділити і систематизувати підходи, що найбільш адекватно відповідають завданням формування ефективного КМУП. Зокрема, залежно від принципів формування виділено підходи системний, цільовий, процесний, інтеграційний, історичний і функціональний; залежно від завдань управління – функціональний і ситуаційний; залежно від умов і масштабів діяльності підприємства, його цільових установок і наявності у нього конкретних можливостей – тактичний і стратегічний; залежно від об'єкту

відтворення – відтворювальний і екосистемний; залежно від способу формування – нормативний і аналоговий. Визначено ідеї, принципи та методи реалізації відповідних методичних підходів до формування КМУП. Уточнено змістовну характеристику системно-елементного, системно-структурного, системно-цільового, системно-функціонального, системно-процесного, системно-ресурсного, системно-інтеграційного, системно-комунікаційного і системно-історичного аспектів системного підходу, визнаного основним при формуванні КМУП, виділення в якому підсистемних механізмів управління, наділених відповідним набором методів і інструментів управління, обумовлено об'єктивністю спеціалізації, кооперації і інтеграції різних напрямів (аспектів) управлінської діяльності в процесі реалізації цілей підприємства (рис. 1).

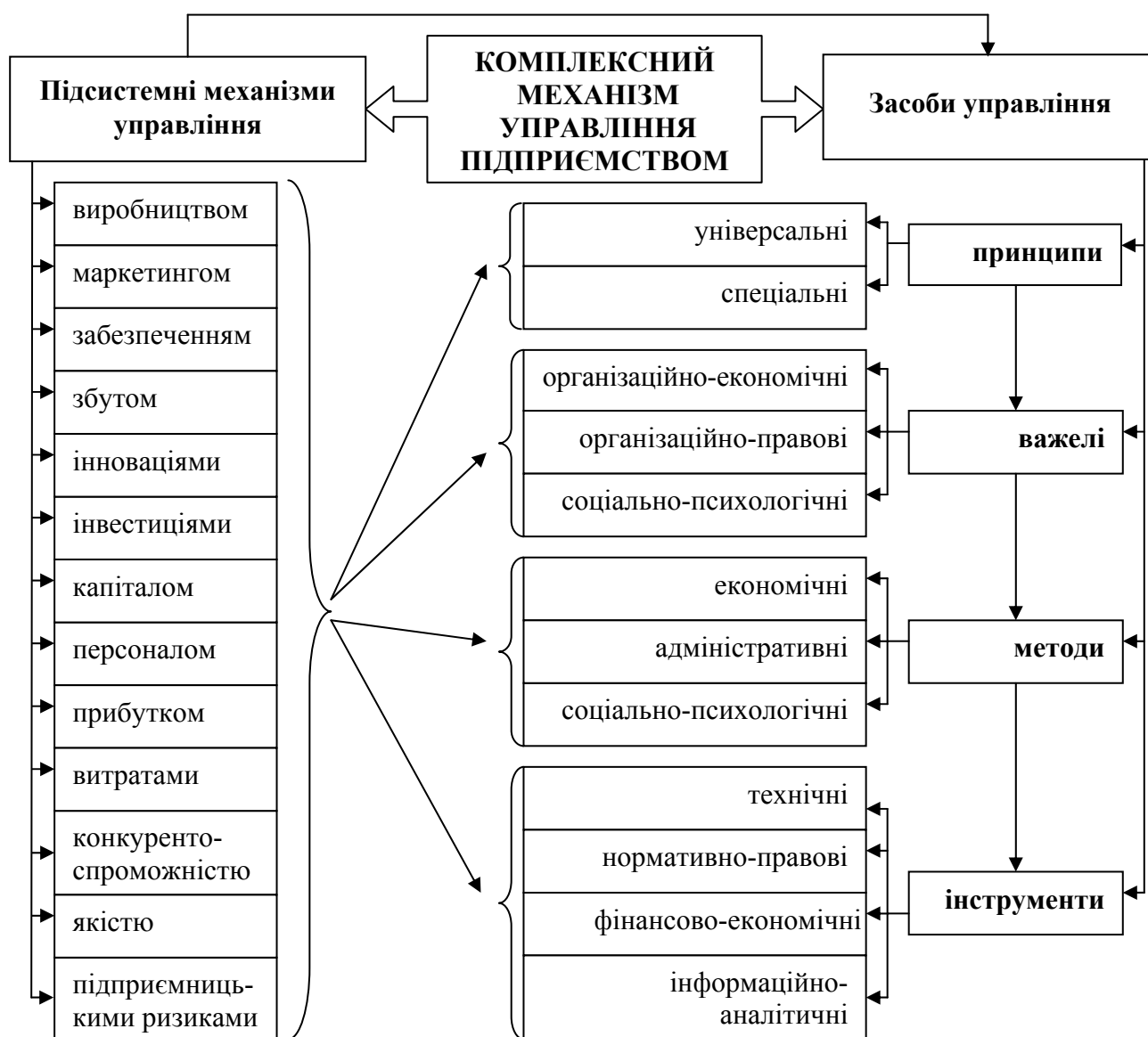

Рис. 1. Структурно-логічна схема, що відображає комплексний механізм управління підприємством

Виходячи з того, що розвиток продуктивних сил суспільства, пов'язаний із збільшенням чисельності населення Землі, привів до цілого комплексу екологічних проблем, пов'язаних із порушенням відтворювальної здатності

природних екологічних систем і погіршенням якості екологічного середовища, екосистемний підхід до управління при формуванні КМУП виділено в самостійний науково-практичний напрям. Показано, що екоорієнтований тип управління підприємством спирається на багаторівневу нормативно-правову базу управління екологічною діяльністю, структуровану з урахуванням взаємно підпорядкованого характеру елементів планетарної екосистеми (планетарна екосистема → національна екосистема → регіональна екосистема → локальна екосистема → підприємство), орієнтовану на галузеву специфіку бізнесу і, зокрема, на забезпечення екобезпеки рибогосподарських процесів, суб'єкти реалізації яких активно взаємодіють з екосистемою Світового океану. Здійснено групування стандартів ISO щодо екологічного управління підприємством при формуванні КМУП, які орієнтовані на постійне послідовне поліпшення – що є водночас і принципом, і процесом розвитку системи екологічного управління підприємством. Визначено зміст екологічної політики підприємства, що розглядається як відправна точка при формуванні КМУП з позиції екологічного управління підприємством, в єдності і у взаємозв'язку її основних компонентів (цілей, напрямів, принципів, інструментів, тощо).

Застосування методичних прийомів економетрики розглянуте як найважливіший інструментальний засіб обґрунтування управлінських рішень при формуванні КМУП, якість яких залежить від того, наскільки повно і адекватно вивчені і враховані фактори, що визначають стан і розвиток господарюючого суб'єкта, і причинно-наслідкові зв'язки між ними, й, відповідно, аналітико-методичний елемент інформаційної складової КМУП.

Виходячи з того, що підприємство розглядається в якості первинного елемента економічних систем більш високого рівня, і піддається загальним з ними тенденціям та кон'юнктурним зрушенням, у рамках обґрунтування перспектив розвитку КМУП рибного господарства, побудовано економетричні моделі, що характеризують залежність рівня споживання риби і рибопродуктів на душу населення в Україні (показника, що виражає виконання місії підприємства) від національного вилову риби та видобутку інших водних ресурсів, імпорту риби та ракоподібних в Україну, наявного доходу у розрахунку на одну людину в Україні, індексів споживчих цін на рибу та рибопродукти в Україні, світового вилову риби і видобутку інших водних ресурсів. В результаті проведеного аналізу встановлено, що саме імпорт здійснює основний вплив і має найбільший резерв збільшення рівня споживання рибопродукції в країні, а найменший вплив, в умовах активної експансії зарубіжної рибопродукції на вітчизняний ринок, – національний вилов. У рамках забезпечення продовольчої безпеки і реалізації державної політики імпортозаміщення це свідчить про необхідність прийняття комплексу державних заходів, націлених на підтримку і розвиток рибогосподарської діяльності, соціальна значущість якої підкреслена сильною зворотною залежністю між рибоспоживанням і рівнем доходу на душу населення в країні. При цьому прямий зв'язок динаміки споживчих цін на рибу і рибопродукти в Україні і рівня їх споживання на душу населення засвідчив економічний потенціал підприємств рибної галузі і їх бізнес-привабливість.

На основі побудови таблиць взаємної спряженості і розрахунків коефіцієнтів взаємної спряженості Пірсона отримано оцінку зв'язку між розвитком підприємств рибного господарства (у розрізі рибальства і аквакультури), що характеризується рівнем виробництва продукції в еквіваленті живої ваги на одного жителя країни, і економічним розвитком відповідних держав, що характеризується рівнем валового внутрішнього продукту на душу населення і по паритету купівельної спроможності. За результатами оцінки виявлена взаємообумовлена залежність між розвитком підприємств рибного господарства і економічним розвитком країни, зокрема, відмічено, що ефективна робота підприємств рибного господарства вносить суттєвий вклад в економіку у вигляді своєї частки у ВВП, а також створюючи передумови для розвитку суміжних галузей; у свою чергу, економічно розвинені країни з високим рівнем національного доходу мають фінансові можливості підтримки і розвитку підприємств рибного господарства, що відрізняються високою капіталомісткістю і повільною оборотністю обігових коштів в силу риболовної і рибницької специфіки.

За допомогою трендового аналізу розвитку Світового і національного рибного господарства, в основу якого покладено часовий ряд вилову риби і видобутку інших водних ресурсів, починаючи з 1991 року, побудови і оцінки адекватності параметрів рівнянь лінійної, параболічної і експоненціальної регресії визначено тенденції розвитку рибогосподарської діяльності у рамках рибальського і рибницького секторів (табл. 1). За результатами оцінки визначений поступальний розвиток по арифметичній прогресії Світового рибного господарства виключно за рахунок світової аквакультури, що забезпечує прискорення щорічного приросту своєї продукції в середньому на 10 тис. т. У свою чергу, в такій же прогресії упродовж дослідженого періоду в середньому на 16,9 тис. т у рік зменшувався обсяг національного вилову, негативна динаміка якого зумовлена практично таким же зниженням обсягів вилову у виняткових економічних зонах інших держав і відкритої частини Світового океану.

Індексний метод аналізу ефективності використання трудових ресурсів за секторами рибного господарства, що передбачає розрахунок індексів продуктивності праці змінного, постійного складу і структурних зрушень, дозволив обґрунтувати вибір рибогосподарського сектору пріоритетного розвитку в системі галузі. За результатами оцінки встановлено, що з точки зору ефективності використання трудових ресурсів, пріоритетним напрямом розвитку підприємств рибогосподарської галузі є аквакультура, що забезпечує в півтора рази більший в порівнянні з рибальством рівень продуктивності праці і має значний потенціал розвитку.

У третьому розділі «**Оцінка стану управління підприємствами рибного господарства**» представлений розвиток державної політики управління підприємствами рибного господарства і його правове забезпечення; аргументовано кризові тенденції в розвитку підприємств рибного господарства; обґрунтовано критерії ефективності управління рибогосподарською діяльністю і представлено результати її оцінки.

Тренди обсягів виробництва продукції в еквіваленті живої ваги (вилову риби і видобутку інших водних ресурсів) Світового рибного господарства і рибного господарства України відповідно за 1991-2012 рр. і 1991-2013 рр.*

Виробництво продукції в еквіваленті живої ваги	Рівняння регресії		Значення F-критерію		Характеристика параметрів рівняння регресії
	тренд	формула	теоретичне	фактичне	
Світове рибне господарство, млн. т, всього,	лінійний	$\hat{y} = 128,4 + 1,3 \cdot t$	4,4	1562,5	1,3 млн. т – середньорічний абсолютний приріст обсягів вилову
у тому числі:					
- рибальство	параболічний	$\hat{y} = 92,0 + 0,1 \cdot t - 0,01 \cdot t^2$	3,5	15,0	0,01 млн. т – половина прискорення, з яким змінюється обсяг вилову
- рибництво (аквакультура)	параболічний	$\hat{y} = 36,7 + 1,2 \cdot t + 0,01 \cdot t^2$	3,5	2319,0	0,01 млн. т – половина прискорення, з яким змінюється обсяг вилову
Рибне господарство України, тис. т, всього,	лінійний	$\hat{y} = 329,8 - 16,9 \cdot t$	4,4	26,4	16,9 тис. т – середньорічне абсолютне зниження обсягів вилову
у тому числі:					
- вилон у внутрішніх водоймах	параболічний	$\hat{y} = 33,8 - 2,4 \cdot t + 0,4 \cdot t^2$	3,5	36,6	0,4 тис. т – половина прискорення, з яким змінюється обсяг вилову
- вилон у винятковій економічній зоні України	експонентний	$\hat{y} = 49,4 \cdot 1,045^t$	4,4	12,1	1,045 – середньорічний коефіцієнт росту обсягів вилову
- вилон у виняткових економічних зонах інших держав і відкритій частині Світового океану	лінійний	$\hat{y} = 224,2 - 16,5 \cdot t$	4,4	35,1	16,5 тис. т – середньорічне абсолютне зниження обсягів вилову

За результатами аналізу визначено етапи реформування підприємств рибного господарства України, державні і регіональні програми розвитку галузі, нормативно-законодавча база функціонування і розвитку рибогосподарських підприємств. Виявлено, що процес реформування рибного господарства України в основному стосувався реорганізації і трансформації органа управління, а також деконцентрації і приватизації підприємств галузі. Дієвість реорганізаційних заходів оцінювалася на основі динаміки національного вилону за період функціонування створеного органу управління рибним господарством України. Встановлено, що значний позитивний середньорічний приріст вилону риби і видобутку інших водних біоресурсів (+ 12,2 %) спостерігався лише в період функціонування Міністерства рибного господарства України (з 30.11.1994 р. по 25.07.1997 р.), що підтримувало роботу рибогосподарських об'єднань, коли приватизаційні процеси ще не торкнулися підприємств галузі. За результатами дослідження визначено роль

виробничої кооперації як ключового принципу роботи рибогосподарських підприємств.

В результаті аналізу ключових положень програмно-правових актів, що визначають і регулюють діяльність і перспективи розвитку підприємств рибного господарства, виявлено, що в державі сформовані основи розвитку рибного господарства України організаційно-правового характеру. В той же час встановлено, що економічні і мотиваційні аспекти державної політики розвитку підприємств рибного господарства потребують конкретизації і відповідного законодавчого підкріплення у рамках фінансової, валютної, податкової і бюджетної політики. Без вказаних чинників і політичної волі органів влади всіх рівнів конструктивні організаційно-правові напрацювання і акти залишаться на рівні декларації, і рибне господарство приходиме в занепад і далі.

Дослідження і систематизація факторів деградації підприємств рибного господарства дозволило виділити ряд загальних причин, що зумовили кризові явища в рибній галузі, і встановити специфічні фактори, характерні для конкретної сфери рибогосподарської діяльності (рис. 2).

Необхідність розвитку КМУП рибного господарства (КМУПРГ) зумовило виділення оцінки ефективності управління рибогосподарською діяльністю в самостійну економічну категорію, що характеризує сутність абсолютно певного економічного явища, представленого конкретними об'єктами, критеріями і результатами. Відмічено, що інтегрований ресурсно-цільовий підхід до визначення суті поняття «ефективність управління підприємством» дозволяє по новому трактувати цю категорію, розглядаючи її як здатність керуючої системи забезпечувати реалізацію заданих (тактичних і стратегічних) цілей підприємства, представлених відповідними значеннями якісних і кількісних показників, що виражають результативність використання задіяних ресурсів (у тому числі, і витрат на управління) і ринкові характеристики бізнесу (його конкурентоспроможність, ділову активність, успішність та інші цільові установки), які розглядаються в якості оцінних критеріїв. Різноманіття об'єктів і критеріїв оцінки ефективності управлінської діяльності зумовило класифікацію її видів. Виділені групи критеріїв оцінки ефективності управління підприємством дозволяють комплексно проаналізувати і охарактеризувати її результати за допомогою диференціальних і інтегральних показників абсолютної ефективності, цільових (оптимізаційних) параметрів тактичних і стратегічних планів і програм, показників динамічної і порівняльної ефективності.

Розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності управління підприємством. Враховуючи реальні інформаційно-аналітичні можливості підприємств, в якості простого і одночасно універсального засобу оцінювання ефективності управлінської праці (ефективності управління підприємством) запропоновано і апробовано на прикладі рибогосподарських підприємств новий показник (коефіцієнт) ефективності управління, що показує випередження зростання результату виробничо-господарської діяльності підприємства над зростанням витрат на управління підприємством.

Рис. 2. Фактори, що зумовили кризу підприємств рибного господарства в Україні

Проведений за розробленою методикою аналіз ефективності управління рибогосподарськими підприємствами Криму за 2005-2014 рр., дозволив не лише дати їй об'єктивну оцінку і виявити умовних лідерів і аутсайдерів в питаннях ефективного управління, діагностувати причини неефективного управління, але й встановити конкретні напрями розвитку риболовецького бізнесу на лізинговій основі, здатній забезпечити інноваційний шлях розвитку підприємств галузі і підвищити їх конкурентоспроможність, а також показав доцільність аутсорсингу рибопереробних потужностей спеціалізованим підприємствам в результаті якого скоротяться витрати підприємства на утримання і експлуатацію потужностей, що не завантажені і, безсумнівно, виграє кінцевий споживач рибопродукції. Показники виробничо-господарської діяльності рибогосподарських підприємств анексованої Російською Федерацією АР Крим використані тут і далі для наукового обґрунтування методичного підходу і практики проведення оцінки ефективності управління рибогосподарськими підприємствами з урахуванням специфіки їх роботи в умовах відсутності ціннішої довгострокової статистичної інформації, яка була накопичена в цьому регіоні.

У четвертому розділі **«Механізми забезпечення ефективності управління підприємствами рибного господарства»** охарактеризовано складові державного регулювання і підтримки підприємств рибогосподарської галузі з урахуванням зарубіжного досвіду; обґрунтовано дієвість внутрішньогосподарського механізму управління підприємством рибного господарства і його елементів; розроблено інформаційно-аналітичний інструментарій забезпечення ефективності управління підприємством рибного господарства.

Забезпечення виконання регуляторно-підтримуючої і екологічної функцій КМУПРГ, що реалізуються у рамках внутрішньої та зовнішньої державної політики галузевого розвитку, зумовило аналіз і класифікацію факторів державного регулювання діяльності підприємств рибного господарства, а також усебічне вивчення і систематизацію міжнародного досвіду управління рибогосподарською діяльністю. Встановлено активний характер державних політик провідних рибодобувних держав в області рибальства і виявлено інструменти їх реалізації; аргументовано актуальність використання для розвитку національної аквакультури досвіду державної підтримки рибництва в країнах Південно-східної Азії. За результатами аналізу обґрунтовано основні напрями державного регулювання і підтримку підприємств рибного господарства України, що потребують подальшого опрацювання і вдосконалення, включаючи: реформування системи квотування рибальства, формування єдиної в Азово-чорноморському басейні системи наукового моніторингу стану його екосистеми і результатів промислу, підтримку створення галузевого концерну, паспортизацію внутрішніх водойм, бар'єри для вступу на ринок нелегальної і неякісної рибопродукції тощо.

Акцентовано на тому, що забезпечення виконання організаційної, інформаційної, відтворювальної, стимулюючої і, частково, екологічної функцій КМУПРГ покладається на його дієвий внутрішньогосподарський механізм.

На основі вивчення науково-практичних підходів до розуміння сутності економічної категорії «внутрішньогосподарський механізм управління підприємством» дано визначення внутрішньогосподарського механізму управління підприємством рибного господарства (ВГМУПРГ) як локальної, обмеженої рамками відповідного рибогосподарського суб'єкта, підсистеми КМУП, призначеної для забезпечення ефективної погодженої взаємодії всіх підрозділів підприємства в ході цілеспрямованої виробничо-господарської діяльності за допомогою реалізації відповідних принципів, і певним чином структурованих методів і інструментів.

Відмічено орієнтованість на дієвість ВГМУПРГ через зовнішнє підприємницьке середовище, що визначає якісні і кількісні характеристики його засобів, ефективність яких визначається відповідними елементами інституціонального і ринкового механізмів, а також механізмом зовнішньої кооперації і аутсорсингу.

Акцентовано на мотиваційний аспект формування дієвості ВГМУПРГ. Визначено, що принцип умотивованості його формування виявляє синтез мотивації інтрапренерства, мотивації продуктивної праці і мотивації інвестування, як триєдиної умови ефективного функціонування і сталого розвитку підприємств рибної галузі.

Внутрішній комерційний розрахунок представлено ефективним засобом реалізації інтрапренерства. Дано визначення внутрішнього комерційного розрахунку рибогосподарських підприємств, сутність якого розглядається з позицій реалізації принципів самоокупності і рентабельності виробництва, оперативно-господарської самостійності екіпажів промислових суден і рибницьких бригад, їхньої матеріальної зацікавленості в розвитку і результатах виробництва, а також відповідної матеріальної відповідальності і контролю. Показано, що дієвим інструментом внутрішньогосподарського комерційного розрахунку в умовах риболовного і рибницького бізнесу є трансфертні ціни, в яких закладені можливості росту прибутковості підрядних підрозділів рибогосподарських підприємств. Відмічено, що окрім трансфертних цін активними інструментами внутрішнього комерційного розрахунку є бюджети підрозділів і внутрішньогосподарські договори, економічні норми і нормативи, плани і планові завдання. Визначено, що мотивація продуктивної праці, як ключового чинника економічного зростання, здійснюється через інструментарій кадрової політики підприємства. Резюмовано, що мотивація інвестицій в умовах кризи рибного господарства пов'язана з мотивацією інвестиційної привабливості рибного бізнесу. Відмічено, що дієвість ВГМУПРГ і його елементів, комплексно, у взаємозв'язку і автономно, оцінюється через систему критерійних показників, що відносяться до інформаційно-аналітичного інструментарію забезпечення ефективності управління підприємством рибного господарства.

Розроблено інформаційно-аналітичний інструментарій забезпечення ефективності управління підприємством, функцією якого є методичне і інформаційно-довідкове забезпечення процесу обґрунтування ефективних управлінських рішень за всіма аспектами виробничо-господарської діяльності

рибогосподарського підприємства. Визначено, що складаючи основу системи інформаційного забезпечення підприємства, він спирається на інформаційний моніторинг, орієнтований на контролінг рибогосподарської діяльності, як превентивний засіб ефективного управління, в основі якого лежить встановлення і перманентне відстеження стану критичних точок контролю – найбільш важливих і пріоритетних елементів (бізнес-процесів і бізнес-характеристик) рибогосподарської діяльності. Сформовано систему показників інформаційного забезпечення управління підприємством рибного господарства.

Досліджено можливості економетричного підходу як елементу інформаційно-аналітичного інструментарію управління підприємством рибного господарства і представлена їх практична реалізація за допомогою побудови відповідних економетричних моделей. Економетрична модель, що показує безпосередній вплив на чистий фінансовий результат діяльності рибодобувного підприємства оцінених ознак-факторів, що мають зміст інтеграторів результативності відповідних бізнес-процесів і використання факторів виробництва, дозволила виявити найбільш значимі бізнес-елементи рибогосподарської діяльності і основні напрями і резерви поліпшення фінансового результату (формула 1).

$$\overline{Y_x} = \overline{ЧФР_x} = 7566,5 - 1,8 \cdot B - 12522,8 \cdot B/PP + 111,1 \cdot K_{об} + 349,4 \cdot Ч_{ав} + 5160,1 \cdot КОЛ + 74,0 \cdot КФЛ + 3708,7 \cdot Фв, \quad (1)$$

де: Y_x – ЧФР (чистий фінансовий результат, тис. грн.);

B (X_1) – вилов, т;

B/PP (X_2) – витрати на 1 грн. реалізованої продукції, грн./грн.;

$K_{об}$ (X_3) – коефіцієнт оборотності, число оборотів;

$Ч_{ав}$ (X_4) – частка адміністративних витрат у собівартості реалізованої продукції, %;

$КОЛ$ (X_5) – коефіцієнт операційного левериджу, частки одиниці;

$КФЛ$ (X_6) – коефіцієнт фінансового левериджу, грн./грн.;

$Фв$ (X_7) – фондовіддача, грн./грн.

Встановлено, що резерви поліпшення фінансового результату рибодобувних підприємств і підвищення ефективності управління, в першу чергу, слід шукати в організації ресурсного забезпечення і раціональному використанні основних виробничих засобів.

Розглянуто конкурентоспроможність рибогосподарських підприємств як критерій, що характеризує ефективність управління в поточному періоді і визначає потенціал майбутнього розвитку бізнесу, що зумовило поглиблене дослідження підходів до аналізу їх конкурентоспроможності.

Для оцінки конкурентоспроможності підприємств рибного господарства рекомендовано використовувати багатокутник конкурентоспроможності – відносно не складний індикаторний графічний метод, що передбачає виділення відповідних оцінних критеріїв (інтегрованих факторних показників). Методику розрахунку площі багатокутника конкурентоспроможності вдосконалено за рахунок уточнення формули переведення фактичних значень інтегрованих

факторних показників конкурентоспроможності рибогосподарських підприємств в умовні одиниці (що дозволило зберегти їх економічний зміст), а також за рахунок заміни експертного методу встановлення значень коефіцієнтів значущості відповідних факторів конкурентоспроможності на економетричний за допомогою побудови рівняння множинної регресії (формула 2).

$$\overline{Kv_x} = 0,688 - 0,004 \cdot Ч_p + 0,288 \cdot B / PP + 0,332 \cdot Фв - 0,002 \cdot T + 0,011 KЛ_{II}, \quad (2)$$

де: $Kv (Y_x)$ – капіталовіддача, грн./грн.;

$Ч_p (X_1)$ – частка ринку, %;

$B/PP (X_2)$ – витрати на гривню реалізованої продукції, грн./грн.;

$Фв (X_3)$ – фондівіддача, грн./грн.;

$T (X_4)$ – тривалість одного обороту, дн.;

$KЛ_{II} (X_5)$ – коефіцієнт поточної ліквідності.

Запропоновано вагу факторних показників конкурентоспроможності визначати на основі розрахунку значень приватних коефіцієнтів еластичності і приватних β -коефіцієнтів. Адаптація методу оцінювання конкурентоспроможності підприємств «багатокутник конкурентоспроможності» до умов рибогосподарської діяльності і його апробація на прикладі чотирьох рибодобувних підприємств, визначило доцільність і доказ коректності застосування і приватних коефіцієнтів еластичності і приватних β -коефіцієнтів в якості основи для розрахунку рівнів рангів відповідних інтегрованих факторних показників при оцінюванні конкурентоспроможності рибогосподарських підприємств. Відповідні розрахунки з урахуванням значень рангів факторних показників, обчислених на підставі приватних β -коефіцієнтів, приведені в табл. 2.

Таблиця 2

Дані для оцінки конкурентоспроможності рибодобувних підприємств методом «багатокутник конкурентоспроможності» з урахуванням значень рангів факторних показників, обчислених на підставі приватних β -коефіцієнтів*

Інтегрований факторний показник	Значення			$S_i = \frac{1}{2} \sum_{j=1}^m g_j \cdot g_{j+1} \cdot \sin \alpha_j$	Оцінка
	g_j	R_j	$\alpha_j = 360 \cdot R_j$		
1	2	3	4	5	6
ПРАТ «Керченський рибокомбінат»					
Частка ринку (g_1)	1,00	0,08	28,8	$S_1 = \frac{1}{2} \cdot (1,0 \cdot 0,82 \cdot \sin 28,8 + 0,82 \cdot 0,22 \cdot \sin 43,2 + 0,22 \cdot 1,0 \cdot \sin 169,2 + 1,0 \cdot 0,22 \cdot \sin 104,4 + 0,22 \cdot 1,0 \cdot \sin 14,4) = 0,414$	4
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції (g_2)	0,82	0,12	43,2		
Фондовіддача (g_3)	0,22	0,47	169,2		
Тривалість одного обороту (g_4)	1,00	0,29	104,4		
Коефіцієнт поточної ліквідності (g_5)	0,22	0,04	14,4		
Рибальський колгосп «Жемчужина моря»					
Частка ринку (g_1)	0,89	0,08	28,8	$S_2 = \frac{1}{2} \cdot (0,89 \cdot 0,85 \cdot \sin 28,8 + 0,85 \cdot 0,22 \cdot \sin 43,2 + 0,22 \cdot 0,44 \cdot \sin 169,2 + 0,44 \cdot 0,67 \cdot \sin 104,4 + 0,67 \cdot 0,89 \cdot \sin 14,4) = 0,472$	3
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції (g_2)	0,85	0,12	43,2		
Фондовіддача (g_3)	0,22	0,47	169,2		
Тривалість одного обороту (g_4)	0,44	0,29	104,4		
Коефіцієнт поточної ліквідності (g_5)	0,67	0,04	14,4		

1	2	3	4	5	6
ТОВ «Рибальський колгосп ім.1 Травня»					
Частка ринку (g_1)	0,64	0,08	28,8	$S_3 = \frac{1}{2} \cdot (0,64 \cdot 0,68 \cdot \sin 28,8 +$ $+ 0,68 \cdot 0,19 \cdot \sin 43,2 +$ $+ 0,19 \cdot 1,0 \cdot \sin 169,2 +$ $+ 1,0 \cdot 1,0 \cdot \sin 104,4 +$ $+ 1,0 \cdot 0,64 \cdot \sin 14,4) = 0,731$	2
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції (g_2)	0,68	0,12	43,2		
Фондовіддача (g_3)	0,19	0,47	169,2		
Тривалість одного обороту (g_4)	1,00	0,29	104,4		
Коефіцієнт поточної ліквідності (g_5)	1,00	0,04	14,4		
ТОВ «Путіна»					
Частка ринку (g_1)	0,15	0,08	28,8	$S_4 = \frac{1}{2} \cdot (0,15 \cdot 1,0 \cdot \sin 28,8 +$ $+ 1,0 \cdot 1,0 \cdot \sin 43,2 +$ $+ 1,0 \cdot 0,84 \cdot \sin 169,2 +$ $+ 0,84 \cdot 0,67 \cdot \sin 104,4 +$ $+ 0,67 \cdot 0,15 \cdot \sin 14,4) = 0,742$	1
Витрати на 1 грн. реалізованої продукції (g_2)	1,0	0,12	43,2		
Фондовіддача (g_3)	1,0	0,47	169,2		
Тривалість одного обороту (g_4)	0,84	0,29	104,4		
Коефіцієнт поточної ліквідності (g_5)	0,67	0,04	14,4		

На рис. 3 представлено графічне зображення багатокутників конкурентоспроможності. Використання β -коефіцієнтів, в яких закладений потенціал виявлення резервів підвищення конкурентоспроможності підприємств, дає можливість визначити конкретні напрями поліпшення конкурентних позицій підприємств і дозволяє віднести метод «багатокутник конкурентоспроможності» до групи стратегічних методів оцінювання конкурентоспроможності рибогосподарських підприємств.

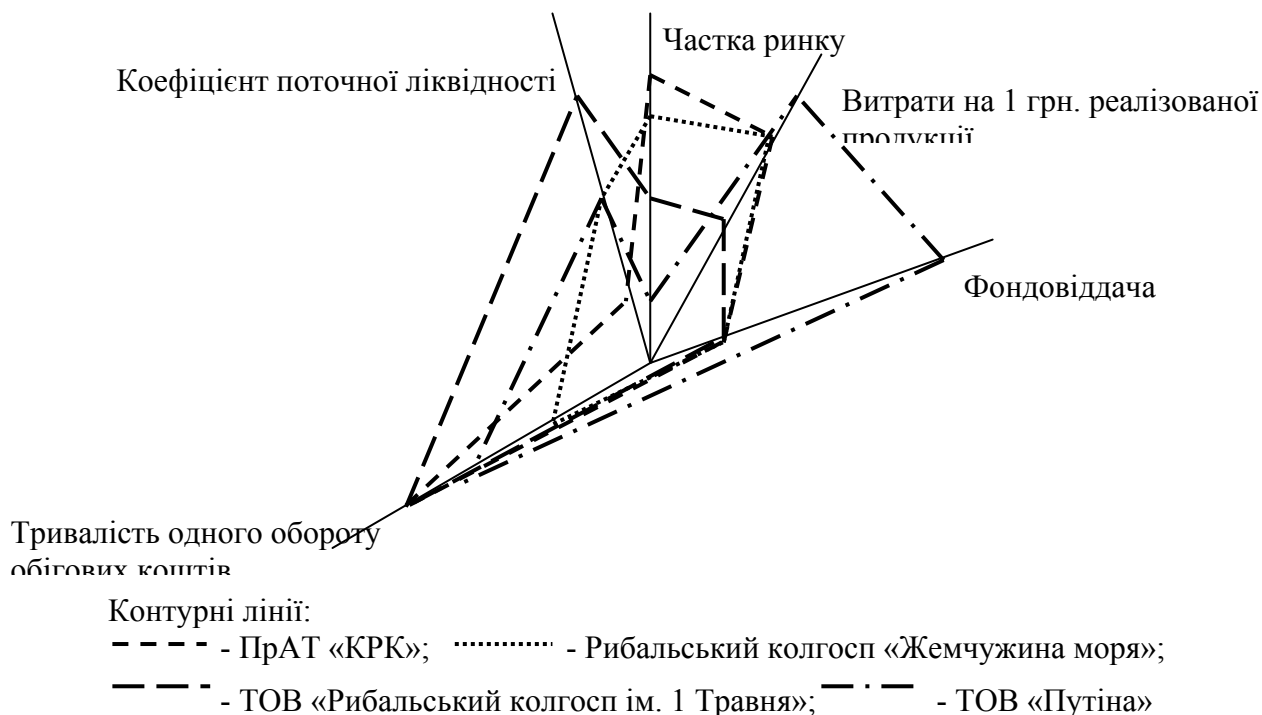

Рис. 3. Багатокутники конкурентоспроможності рибо добувних підприємств, побудовані з урахуванням значень рангів факторних показників, обчислених на основі приватних β -коефіцієнтів

Обґрунтовано бенчмаркінг як важливіший елемент системи інформаційного забезпечення підприємства, який може і має бути покладений в основу розвитку КМУПРГ.

П'ятий розділ «Перспективи розвитку комплексного механізму управління підприємствами рибного господарства» присвячено вирішенню проблеми стратегії розвитку комплексного механізму управління підприємством рибного господарства, його економіко-екологічному вектору і концепції розвитку.

В якості передумови, базисного орієнтиру формування ефективного КМУПРГ запропоновано розглядати перспективи стратегії розвитку управління. При цьому відмічено, що особливості рибної галузі зумовлюють виділення двох рівнів формування механізмів стратегічного розвитку управління, серед яких значима роль відводиться стратегічно орієнтованим механізмам державного управління, що включають елементи організаційно-правового і організаційно-економічного характеру, які дозволяють через вивірений державний стратегічний курс розвитку підприємств рибного господарства України направляти і підтримувати діяльність суб'єктів рибогосподарського сектора економіки. На основі побудови зведеної матриці SWOT-аналізу узагальнено можливості і загрози, сильні і слабкі сторони рибогосподарських підприємств України.

Встановлено і уточнено типи базових стратегій, що якнайповніше відповідають специфіці рибогосподарської галузі, націлені як на диверсифіковане, так і на концентроване або інтегроване зростання (рис. 4).

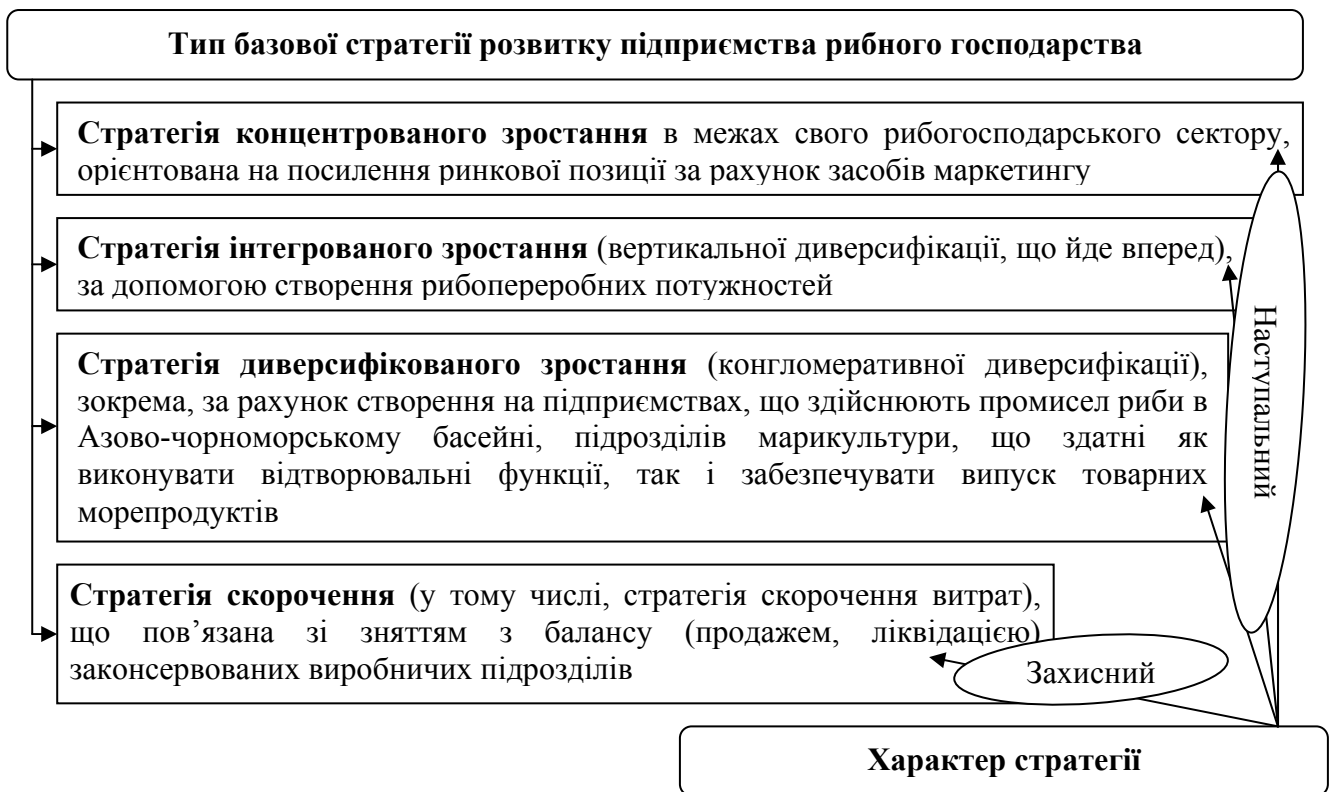

Рис. 4. Типи базових стратегій розвитку підприємств рибного господарства

Враховуючи альтернативність рекомендованих стратегій розвитку підприємств рибного господарства, зроблено акцент на стратегії інтегрованого зростання, що забезпечує синергетичний ефект і сприяє гармонійному розвитку

первинного і вторинного секторів виробництва, що особливо важливо для збалансованого розвитку рибної галузі, зростанню її конкурентоспроможності і підтримки соціально-економічної значущості.

Стратегічний характер трансфертного ціноутворення зумовив дослідження сучасних методів стратегічного розвитку управління витратами підприємств, серед яких виділено найбільш прийнятні і такі, що адаптуються до умов рибогосподарської діяльності, зокрема: метод ABC (процесно-орієнтований підхід до калькулювання собівартості по повних витратах), метод SCM (концепція стратегічного управління витратами) і бенчмаркінг витрат.

Вивчення світової практики управління діяльністю підприємств рибного господарства, що спирається на екосистемні підходи, дозволило розглядати «екосистемний підхід до рибальства», в основу якого покладені принципи ведення відповідального рибальства, націлені на досягнення компромісу між соціальними, економічними і екологічними цілями суспільства, в якості пріоритетного в контексті розвитку КМУПРГ. Проаналізовані і визначені, виходячи з національних рибогосподарських реалій, економічні, управлінські, соціальні і екологічні переваги і недоліки екосистемного підходу до рибальства. Встановлено, що його застосування не вимагає корінних змін в системі управління підприємствами рибного господарства України. Для його ефективного використання потрібне вдосконалення нормативно-правової бази рибогосподарської діяльності погодженої з потребами водних екосистем, розвиток інституціональної і інформаційної інфраструктури, формування традиції дбайливого і раціонального відношення до водних біоресурсів і місця їх існування, тобто відповідної екокультури як у виробників рибопродукції, так і її споживачів, а також у всіх інших користувачів водних екосистем.

Спираючись на логіку побудови економічних систем і стратегічний підхід до формування КМУП, аргументовано, що розвиток КМУПРГ насамперед передбачає вироблення стратегічно вивірених концепцій розвитку управління рибогосподарською діяльністю на державному і підприємницькому рівнях, що підкріплюються відповідною зовнішньою і внутрішньою по відношенню до господарюючого суб'єкта політиками розвитку рибогосподарського бізнесу (рис. 5-7). Розроблена концепція розвитку державного управління рибним господарством України рекомендується як архетип галузевого розвитку. Дано змістовну характеристику економічної, технічної, соціальної і екологічної політики розвитку управління рибогосподарським підприємством, як ключових для рибогосподарюючого суб'єкта, що закладають основу його ефективного функціонування і розвитку, і показано їх визначальний зв'язок з окремими складовими механізму управління підприємством рибного господарства.

Розроблено методичний підхід до побудови окремих складових механізму управління підприємством рибного господарства, що являє собою послідовність формованих пар об'єктів, цілей, критеріїв, факторів, засобів і ресурсів управління, в основу якої покладений принцип причинно-наслідкової обумовленості, що зумовлює обґрунтованість управлінських рішень і підвищує дієвість системи управління підприємством.

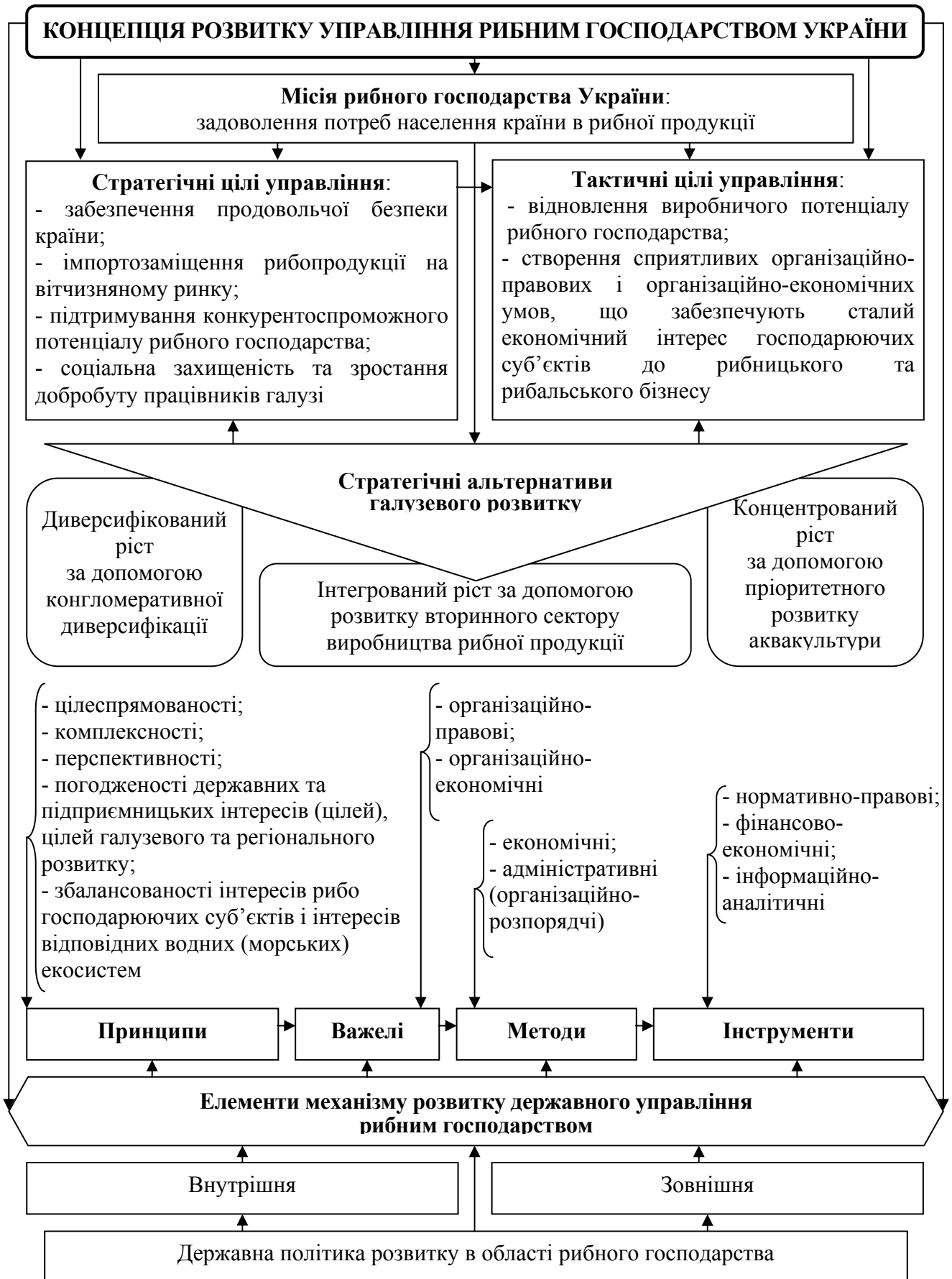

Рис. 5. Структурно-логічна схема концепції розвитку управління рибним господарством України

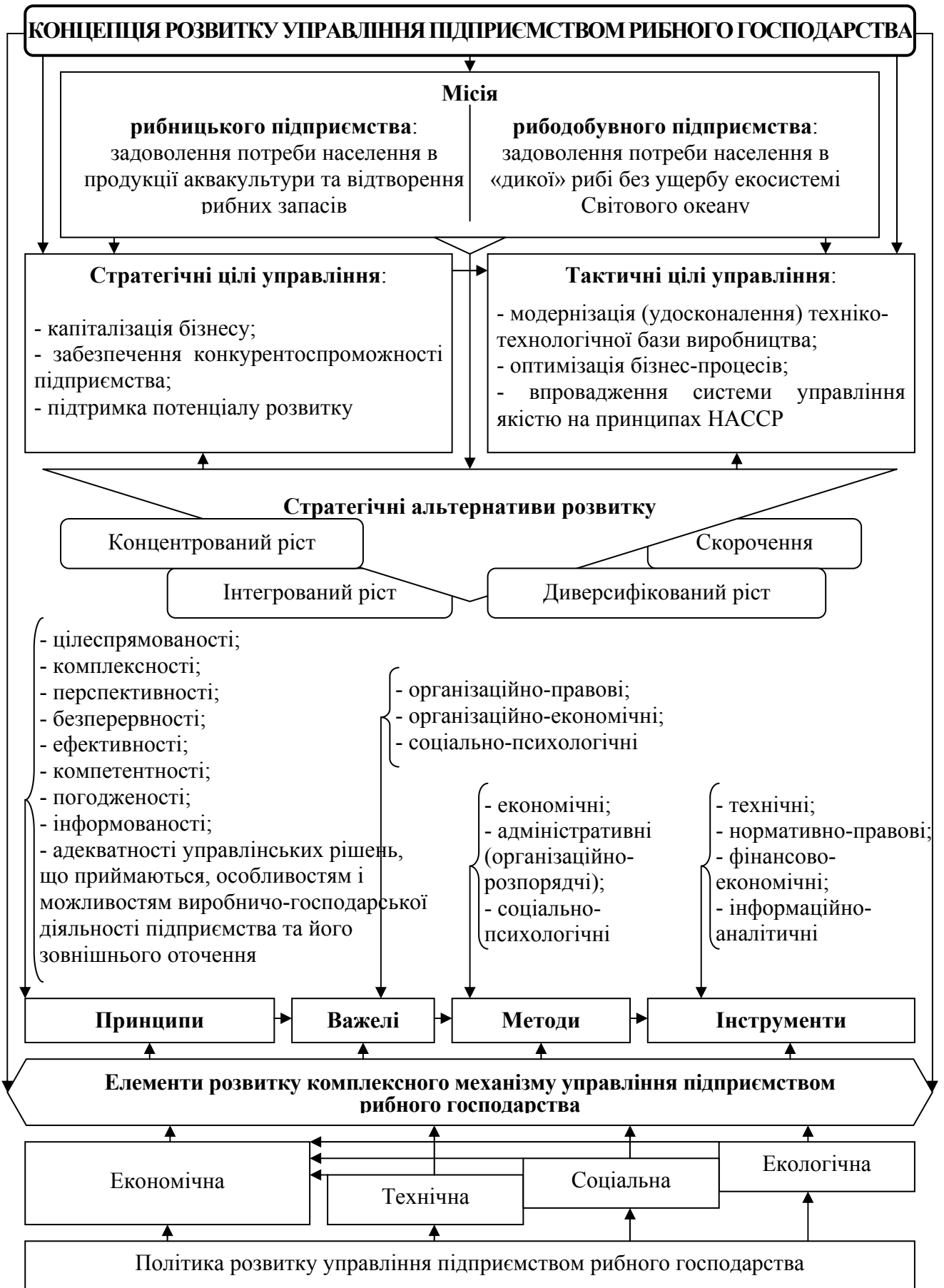

Рис. 6. Структурно-логічна схема підприємницької концепції розвитку управління підприємством рибного господарства

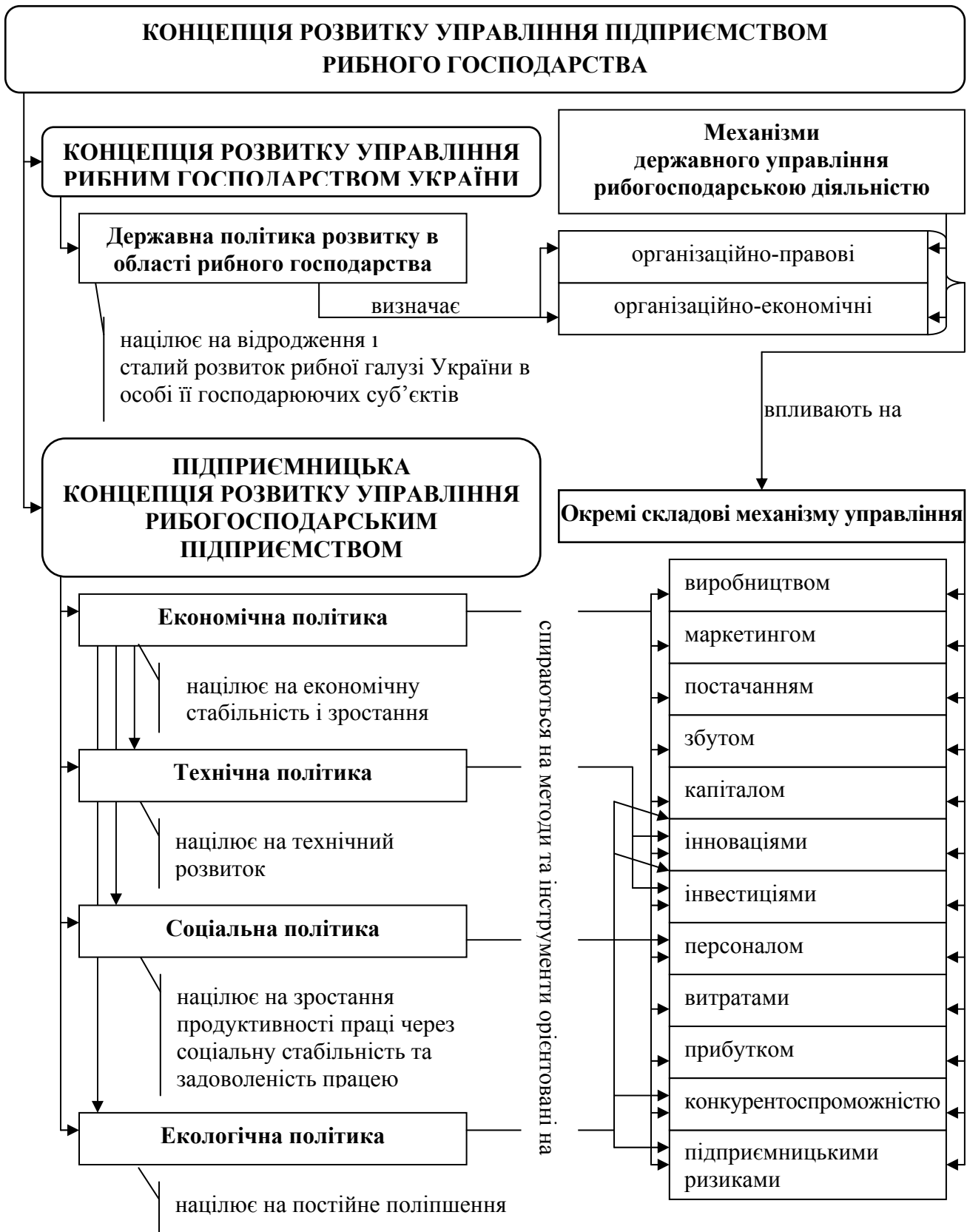

Рис. 7. Декомпозиція концепції розвитку управління підприємством рибного господарства

Розроблено атрибутивну модель КМУПРГ, що включає відповідні характеристики (об'єкти, цілі, критерії, фактори, засоби і ресурси управління) ключових окремих складових механізму управління (виробництвом,

маркетингом, постачанням, збутом, капіталом, інноваціями, інвестиціями, персоналом, витратами, прибутком, конкурентоспроможністю, підприємницьким ризиком) з урахуванням елементів розвитку державного управління (регулювання і підтримки) рибної галузі.

ВИСНОВКИ

У дисертації виконано теоретичне узагальнення і запропоновано практичне рішення актуальної, стратегічно значимої науково-прикладної проблеми вдосконалення і подальшого розвитку теоретико-методологічних положень і методичного інструментарію КМУПРГ України, представлені науково-практичні рекомендації по їх використанню в теорії і практиці рибогосподарської діяльності. Результати дослідження дозволили сформулювати ряд висновків концептуального, методологічного і науково-практичного характеру.

1. Управління підприємством представлено як особливе багатогранне економічне явище, що забезпечує життєздатність, функціонування і поступальний розвиток господарюючих суб'єктів, теорія і практика якого неухильно еволюціонує, адаптуючись до потреб прогресу ринкової економічної системи, створюючи при цьому його передумови. Спираючись на вивчення і аналіз наукових підходів до трактування суті цієї категорії і орієнтуючись на мету дослідження, дано визначення поняття «управління підприємством» і виділені принципи управління підприємством регіонально-галузевого характеру і принципи, орієнтовані на багаторівневий підхід до управління господарюючими суб'єктами окремих галузей економіки.

2. Акцентуючи значимість стратегічного управління підприємством, що закладає фундамент розвитку і капіталізації бізнесу, вивчивши підходи до розуміння його суті, предметна спрямованість яких змінювалась у міру становлення сучасної ринкової економіки (її науки і практики), стратегічне управління підприємством представлено як безперервний процес адаптивного управління в умовах динамічності і високого ступеня непередбачуваності зовнішнього середовища господарювання, невід'ємним атрибутом якого є відповідні якісно уточнені принципи. З метою розвитку прикладних можливостей теорії стратегічного управління запропоновано класифікацію загальноновизнаних базисних стратегій виходячи з галузевої приналежності підприємства.

3. Виділений і обґрунтований механістичний підхід до управління підприємством, що дозволив розглядати «комплексний механізм управління підприємством» як самостійну економічну категорію і зумовив уточнення її сутності. Механізм управління підприємством визначений як цілеспрямовано сформована сукупність засобів управління, комплексність якого обумовлена однойменним ключовим принципом його формування. Розмежовані і уточнені поняття «важіль», «метод» і «інструмент» управління, що важливо з позицій формування якісного однозначного понятійного апарату у рамках теми дослідження. Запропонована і охарактеризована система принципів формування КМУП, уточнені функції, які він виконує, класифіковані його

елементи, множинність і різноманітність яких зумовлена як його функціональним, так і забезпечуючим характером, що може розглядатися в якості теоретичної бази формування КМУП.

4. Вивчені, класифіковані і адаптовані до специфіки КМУП методологічні підходи до його формування. Визначено ідеї, конкретні принципи і методи їх реалізації. Системний підхід визнаний основним при формуванні КМУП, що зумовило необхідність уточнення змістовних характеристик його аспектів і сприяло виділенню окремих складових механізму управління, що враховує їх спеціалізацію, кооперацію і інтеграцію в управлінській діяльності. Це в сукупності забезпечило методологічну основу формування КМУПРГ України.

5. Обґрунтована необхідність реалізації екосистемного підходу до управління сучасним підприємством, показана його узгодженість з відтворювальною, регуляторно-підтримуючою та екологічною функціями КМУП, ефективне виконання яких розглядається як запорука сталого розвитку і підтримки конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта. Проведено групування відповідних стандартів ISO в контексті екологічного управління підприємством і визначений зміст його екологічної політики.

6. Аргументована значимість економетричного підходу і показані можливості економетричних методів, як елементу інформаційно-аналітичного інструментарію КМУП, за допомогою побудови і оцінки параметрів відповідних багатофакторних кореляційно-регресійних моделей, таблиць взаємної спряженості, трендів, індексних моделей. Отримані практично значимі результати економетричного аналізу окремих аспектів рибогосподарської діяльності на міжнародному і внутрішньо національному рівнях, які покладено в основу розробки рекомендацій стратегічного характеру відносно напрямів розвитку рибного господарства України і перспектив розвитку комплексного механізму управління його господарюючими суб'єктами.

7. На основі дослідження етапів реформування рибного господарства України дана в основному незадовільна оцінка цьому процесу, в ході якого не вдалося зберегти позитивний організаційно-виробничий досвід координації і підтримки галузевого розвитку, утримати вагомі позиції України як суб'єкта міжнародної рибогосподарської діяльності. Проте аналіз сучасної державної політики управління національним рибним господарством дозволив стверджувати наявність прогресивної нормативно-законодавчої бази і державних програм галузевого розвитку, а також відзначити необхідність і намітити напрями її подальшого вдосконалення.

8. Проведене групування факторів деградації підприємств рибного господарства України дозволило виділити ряд загальних причин, що зумовили кризу рибної галузі, і встановити специфічні фактори, характерні для конкретної сфери рибогосподарської діяльності (рибництва, рибальства в Азово-чорноморському басейні і океанічного рибальства). Незважаючи на пропрацьованість і розуміння причин, що зумовили критичне становище рибної галузі, констатована відсутність дієвих механізмів державної підтримки розвитку рибогосподарського бізнесу.

9. Виходячи з того, що в основі визначення напрямів вдосконалення засобів управління, лежить аналіз і оцінка ефективності існуючої системи управління підприємством, на науковій основі з використанням інтегрованого ресурсно-цільового підходу, уточнено сутність поняття «ефективність управління підприємством», виділено конкретні об'єкти і критерії оцінки ефективності управління рибогосподарською діяльністю, розроблена її методика, система оціночних показників доповнена новим коефіцієнтом ефективності управління, тобто сформована відповідна методична база. Проведений за розробленою методикою аналіз ефективності управління рибодобувними підприємствами дозволив не лише дати їй об'єктивну оцінку і виявити умовних лідерів і аутсайдерів в питаннях ефективного управління, але й визначити конкретні напрями розвитку риболовецького бізнесу на лізинговій основі, показати доцільність аутсорсингу рибопереробних потужностей спеціалізованим підприємствам.

10. Класифіковано фактори державного регулювання діяльності підприємств рибного господарства України; систематизовано міжнародний досвід управління рибогосподарською діяльністю; встановлено активний характер державних політик провідних рибодобувних держав у сфері рибальства і виявлено інструменти їх реалізації; аргументовано актуальність використання для розвитку національної аквакультури (як найбільш перспективної сфери рибогосподарської діяльності) досвіду державної підтримки рибництва в країнах Південно-східної Азії. Це дозволило обґрунтувати основні напрями державного регулювання і підтримки рибного господарства України, що потребують подальшого опрацювання і вдосконалення, включаючи: реформування системи квотування рибальства, формування єдиної в Азово-чорноморському басейні системи наукового моніторингу стану його екосистеми і результатів промислу, підтримку створення галузевого концерну, паспортизацію внутрішніх водойм, бар'єри для попадання на ринок нелегальної і неякісної рибопродукції і т.д.

11. Отримала подальший розвиток науково-практична категорія «внутрішньогосподарський механізм управління підприємством рибного господарства» через уточнення її дефініції. Показана залежність засобів ВГМУПРГ від відповідних елементів інституціонального і ринкового механізмів, а також механізму зовнішньої кооперації і аутсорсингу. Виділений мотиваційний аспект формування дієвого ВГМУПРГ. Визначено, що принцип умотивованості його формування поєднує в собі мотивацію інтрапренерства, мотивацію продуктивної праці і мотивацію інвестування. Обґрунтовано відповідні методи (у рамках внутрішньогосподарського комерційного розрахунку, кадрової політики, бізнес-планування) і інструменти (трансфертні ціни, бюджетування, нормування, стимулювання і т.д.) управління рибогосподарським підприємством.

12. Розроблено інформаційно-аналітичний інструментарій управління підприємством рибного господарства, що включає відповідну систему показників інформаційного забезпечення і економетричні підходи, що дозволяють виявити найбільш значимі бізнес-елементи рибогосподарської

діяльності, а також основні фактори, напрями і резерви поліпшення фінансового результату і підвищення конкурентоспроможності. Вдосконалений і апробований на прикладі рибодобувних підприємств методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності підприємств на базі «багатокутника конкурентоспроможності». Доведено коректність застосування приватних коефіцієнтів еластичності і приватних β -коефіцієнтів для встановлення рівнів рангів відповідних інтегрованих факторних показників при оцінюванні конкурентоспроможності рибогосподарських підприємств. Показана роль бенчмаркінгу в системі інформаційного забезпечення підприємства.

13. Аргументовані типи базисних стратегій підприємств, що якнайповніше відповідають специфіці рибогосподарської діяльності. В якості основних стратегічних напрямів розвитку підприємств рибного господарства України запропоновано розглядати стратегію концентрованого зростання у рамках рибогосподарського сектору, стратегію інтегрованого зростання, зокрема стратегію вертикальної диверсифікації, що йде вперед, стратегію диверсифікованого конгломеративного зростання і стратегію скорочення. Акцентована стратегія інтегрованого зростання, що забезпечує синергетичний ефект галузевого розвитку. Рекомендовані до впровадження в практику управління рибогосподарською діяльністю такі сучасні методи стратегічного управління витратами як процесно-орієнтований підхід до калькулювання собівартості по повних витратах (метод ABC), концепція стратегічного управління витратами (метод SCM) і бенчмаркінг витрат.

14. З метою дотримання рівноваги між екосистемними і бізнес-інтересами на довгу перспективу, рекомендований до впровадження в рибогосподарську практику національних підприємств «екосистемний підхід до рибальства», заснований на принципах ведення відповідального рибальства. Проаналізовано його економічні, управлінські, соціальні і екологічні переваги і недоліки, і аргументовано реальність реалізації в умовах рибогосподарської практики України.

15. Запропоновано і обґрунтовано концептуальний підхід до розвитку управління рибогосподарським підприємством з виділенням загальногалузевої і підприємницької концепцій розвитку підприємств рибного господарства України, що реалізуються через механізми державної політики розвитку і окремі складові механізму управління підприємством.

16. Представлено методичний підхід до побудови окремих складових механізму управління підприємством рибного господарства і розроблено атрибутивну модель комплексного механізму управління підприємством рибного господарства України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Яркіна Н. Н. Теоретико-прикладні аспекти комплексного механізму управління рибохозяйственным підприємством : монографія / Н. Н. Яркіна. –

Симферополь : ДИАЙПИ, 2015. – 444 с. (18,0 друк. арк.). *Відгук у ЗМІ*: д.е.н., проф. Кирильчук С. П. // *Бизнес Информ.* – 2015. – № 5. – С. 301-302.

2. Яркіна Н. М. Екологічні аспекти управління підприємством / А. В. Череп, Н. М. Яркіна // *Економіка ХХІ сторіччя: проблеми та шляхи їх вирішення: монографія / за заг. ред. Ю. З. Драчука, В. Я. Швеця; М-во освіти і науки України; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; Нац. гірн. ун-т.* – Д.: НГУ, 2014. – Розділ 2. – С. 175-183 (0,47 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,235 друк. арк., систематизовано нормативно-правовий інструментарій екосистемного управління підприємством, класифіковано стандарти ISO щодо екосистемного управління підприємством, структурована екологічна політика підприємства).

Статті в наукових фахових виданнях:

3. Яркіна Н. Н. Совершенствование организационной структуры системы управления предприятиями океанического рыболовства / Н. Н. Яркіна // *Культура народов Причерноморья.* – 2006. – № 81. – С. 64 -68.

4. Яркіна Н. Н. Мотивационный аспект повышения инвестиционной привлекательности океанического рыболовства Украины / Н. Н. Яркіна // *Культура народов Причерноморья.* – 2008. – № 147. – С. 146-149.

5. Яркіна Н. Н. Управление качеством как элемент государственного регулирования деятельности предприятий рыбного хозяйства Украины / Н. Н. Яркіна // *Культура народов Причерноморья.* – 2012. – № 243. – С. 77-80.

6. Яркіна Н. Н. Рыбное хозяйство Украины как часть мирового рыбохозяйственного комплекса: тенденции, проблемы, перспективы / Н. Н. Яркіна // *Економічний часопис – ХХІ.* – 2013. – № 3-4 (1)'. – С. 75-78.

7. Яркіна Н. Н. Экстраполяция как средство экспресс-диагностики в управлении предприятиями рыбного хозяйства / Н. Н. Яркіна // *Економічний аналіз: зб. наук. праць.* – 2013. – Вип. 12. – Частина 4. – С. 180-184.

8. Яркіна Н. Факторы деградации рыбного хозяйства Украины в контексте формирования механизма управления предприятиями отрасли [Электронный ресурс] / Н. Яркіна // *Соціально-економічні проблеми і держава.* – 2013. – Вип. 1 (8). – С. 315-326. – Режим доступа до журн. : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13ynmuro.pdf>.

9. Яркіна Н. М. Державна політика розвитку рибного господарства України: передумови та цілі формування / Н. М. Яркіна, С. І. Турега // *Сталий розвиток економіки.* – 2013. – № 3'2013[20]. – С. 29-34 (0,53 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,27 друк. арк., проаналізовано поточний стан рибного господарства України, досліджено передумови та сформульовано систему цілей формування державної політики розвитку рибного господарства України).

10. Яркіна Н. Н. Эффективное управление предприятиями рыбного хозяйства Украины через призму мировой рыбохозяйственной практики / Н. Н. Яркіна // *Економічний форум.* – 2013. – № 3. – С. 149-156.

11. Яркіна Н. Н. Экосистемный подход к рыболовству в контексте комплексного механизма управления предприятиями рыбного хозяйства

Украины / Н. Н. Яркина // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Економічні науки. – 2013. – № 3 (19). – С. 64-72.

12. Яркіна Н. Н. Управление рыбным хозяйством Украины: этапы реформирования и современная государственная политика / Н. Н. Яркіна // Економіка АПК. – 2013. - № 11. – С. 85-91.

13. Яркіна Н. Н. Стратегическое управление предприятием: систематизация теоретических аспектов / / Н. Н. Яркіна // Стратегія економічного розвитку України: Збірник наукових праць. – 2013. – № 33. – С. 45-54.

14. Яркіна Н. М. Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти) / Н. М. Яркіна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2014. – № 1 (76). – С. 130-136.

15. Яркіна Н. М. Принципи формування комплексного механізму управління підприємством / Н. М. Яркіна // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – № 1 (52). – С. 290–296.

16. Яркіна Н. Н. Комплексность механизма управления предприятием / Н. Н. Яркіна // Бизнес Информ. – 2014. – № 4. – С. 324–329.

17. Яркіна Н. М. Теоретичні аспекти оцінювання ефективності управління підприємством / Н. М. Яркіна // Проблеми Економіки. – 2014. - № 3. – С. 279-285.

18. Яркіна Н. Н. Стратегия управления рыбохозяйственной деятельностью / Н. Н. Яркіна // Экономика Украины. – 2014. – № 2. – С. 63-70.

19. Яркіна Н. Н. Экосистемный подход к управлению предприятиями рыбного хозяйства Украины / Н. Н. Яркіна // Актуальні проблеми економіки. - 2014. – № 3 (153). – С. 146-154.

20. Яркіна Н. Н. Анализ эффективности управления рыбохозяйственной деятельностью / Н. Н. Яркіна // Экономика Крыма – 2014. - № 3 (48). – С. 106-113.

21. Яркіна Н. Н. Внутрихозяйственный механизм управления предприятием рыбного хозяйства / Н. Н. Яркіна // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Економічні науки. – 2015. – № 1 (25). – С. 48-59.

22. Яркіна Н. Н. Эконометрические аспекты информационно-аналитического инструментария управления предприятием рыбного хозяйства / Н. Н. Яркіна // Бизнес Информ. – 2015. – № 4. – С. 193-198.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

23. Яркіна Н. Н. Эффективность труда и приоритетный выбор рыбохозяйственной деятельности / Н. Н. Яркіна // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2013. – № 6(84). – С. 23-25.

24. Яркіна Н. Н. Анализ факторов государственного регулирования деятельности предприятий рыбного хозяйства Украины / Н. Н. Яркіна // Российское предпринимательство. – 2013. - № 13 (235). – С. 143-152.

25. Yarkina N. Systematization of international experience of management by fishing activity / N. Yarkina // European Applied Sciences. – 2013. - № 7. – P. 170-172.

26. Яркіна Н. Н. Политика управления предприятиями рыбного хозяйства: международная практика / Н. Н. Яркіна // Рыбное хозяйство. – 2013. – № 5. – С. 43-48.

27. Yarkina N. Econometrics in the fishing industry management / N. Yarkina // The advanced science journal. – 2014. – issue 2. – P. 77-80.

28. Яркіна Н. Н. Методологічні підходи к формірованію комплексного механізму управління підприємством / Н. Н. Яркіна // Економіка і менеджмент систем управління. – 2014. – № 2.2(12). – С. 326-336.

29. Yarkina N. Benchmarking as element of the complex mechanism of business management of fishery of Ukraine / N. Yarkina // Present-day entrepreneurship: national problems and the international development experience. – 2014. – P. 106-110.

Статті в інших виданнях:

30. Яркіна Н. Н. Эффективность управления предприятиями океанического рыболовства / Н. Н. Яркіна // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – випуск 223: В 3 т. – Т. II. – С. 503-509.

31. Яркіна Н. Н. О механизме возрождения и развития океанического рыболовства Украины / Н. Н. Яркіна, А. М. Москвин // Рыбное хозяйство Украины. – 2010. – № 3. – С. 43-48 (0,57 друк. арк., особистий внесок здобувача: 0,29 друк. арк., систематизовано проблеми розвитку океанічного рибальства України та запропоновано механізм його відродження та розвитку).

32. Яркіна Н. Н. Повышение конкурентного потенциала предприятий рыбной отрасли посредством формирования эффективного механизма управления рыбным хозяйством Украины (исходя из зарубежного опыта) / Н. Н. Яркіна // Науково-практичні проблеми розвитку економічних систем : зб. наук. праць. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – № 1. – С. 108-111.

Друковані матеріали наукових конференцій:

33. Яркіна Н. Н. Индексный метод обоснования управленческих решений в рыбном хозяйстве / Н. Н. Яркіна // Materials of the X International research and practice conference «Problems and perspectives of development of world science», (Donetsk, 15-17 february). / Scientific journal «Aspect», V/ 1 – Donetsk: «Tsyfrovaaya tipografia» Ltd, 2013. – P. 95-98.

34. Яркіна Н. Н. Управление предприятиями рыбного хозяйства Украины в контексте мировых рыбохозяйственных тенденций / Н. Н. Яркіна // Materials of the II International research and practice conference «World economy, finances and investments: modern view of the actual problems», (Donetsk, 25-27 february). – Donetsk: «Tsyfrovaaya tipografia» Ltd, 2013. – P. 79-83.

35. Яркіна Н. Н. Формирование эффективных механизмов государственного регулирования и поддержки деятельности предприятий рыбного хозяйства Украины / Н. Н. Яркіна // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна економічна теорія та пошук ефективних механізмів господарювання», (Сімферополь, 15-16 березня). – Сімферополь / За заг. ред. Л.А. Кравченко. Саки: ПП «Підприємство Фенікс», 2013. – С. 202–203.

36. Яркіна Н. Н. Управление качеством в рамках комплексного механизма управления рыбным хозяйством Украины / Н. Н. Яркіна // Матеріали за 9-я міжнародна научна практична конференція «Найновите

научни постижения» Том 7. Икономики. Държавна администрация, (София, 17-25 марта, 2013 г.). – София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013, – С. 51-53.

37. Яркіна Н. Н. Экологический путь решения экономических проблем рационального управления рыбным хозяйством Украины / Н. Н. Яркіна // Матеріали Міжнародної конференції «Мультинаукові дослідження як тренд розвитку сучасної науки». Частина II (Економічні науки, Мистецтвознавство), (Київ, 13 квітня). – Київ: Центр наукових публікацій, 2013. – С. 101-103.

38. Яркіна Н. Н. Региональная политика развития рыбохозяйственного сектора национальной экономики / Н. Н. Яркіна // Материалы международной научно-практической конференции молодых ученых, аспирантов и студентов «Организационно-экономические проблемы регионального развития в современных условиях», (Симферополь, 19-20 апреля). – Симферополь: Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского, 2013. – С. 274-277.

39. Яркіна Н. Н. Рыбное хозяйство Украины – 20 лет автономного плавания: проблемы и пути их решения / Н. Н. Яркіна // Матеріали Міжнародної мережевої конференції «Євроінтеграційні процеси в освіті та науці: трансформація та розвиток», (Тернопіль, 24-26 квітня, 2013 р.). – Тернопіль: ТІСІТ, 2013. – С. 96-98.

40. Яркіна Н. Н. Статистические методы в управлении предприятиями рыбного хозяйства Украины / Н. Н. Яркіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «20-річчя аудиту: досягнення, проблеми та перспективі розвитку», (Сімферополь, 19-20 квітня). – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. – С. 376-377.

41. Яркіна Н. М. Приватні аспекти методології механізму управління підприємствами рибного господарства України / Н. М. Яркіна // Матеріали Міжнародної конференції «Методологія науки сьогодні». Частина I (Економічні науки, Юридичні науки, педагогічні науки, Соціальні комунікації), (Київ, 29 червня). – Київ: Центр наукових публікацій, 2013. – С. 30-33.

42. Яркіна Н. Н. Плюсы и минусы экосистемного подхода к рыболовству в реалиях управления рыбным хозяйством Украины / Н. Н. Яркіна // Materiály IX mezinárodní vědecko-praktická konference «Aktuální vymoženosti vědy - 2013». – Díl 3. Ekonomické vědy, (Praha, 27 června – 05 červenců). – Praha: Publishing House «Education and Science», 2013. – С. 48-51.

43. Яркіна Н. Н. Современная государственная политика управления предприятиями рыбного хозяйства Украины / Н. Н. Яркіна // Матеріали другої Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики», (Одеса, 26-27 вересня, 2013). – Одеса: Атлант, 2013. – С. 218-220.

44. Яркіна Н. Н. Направления использования зарубежного опыта в управлении предприятиями рыбной отрасли Украины / Н. Н. Яркіна // Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів», (Запоріжжя, 24-25 жовтня, 2013). – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – С. 499-500.

45. Яркіна Н. Н. Стратегическое управление как фактор устойчивого функционирования и развития предприятия / Н. Н. Яркіна // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія підприємства: зміна

парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу», (Київ, 14-15 листопада, 2013). – К. : КНЕУ, 2013. – С. 150-152.

46. Яркіна Н. Н. Механизмы государственного управления предприятием рыбного хозяйства Украины / Н. Н. Яркіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика, (Запоріжжя, 15 листопада, 2013). – Запоріжжя: КПУ, 2013. – С. 282-284.

47. Яркіна Н. Н. Комплексный механизм управления предприятием как экономическая категория / Н. Н. Яркіна // Materiały X Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Strategiczne pytania światowej nauki - 2014». – Volume 3. Ekonomiczne nauki, (Przemysł, 07 - 15 lutego). – Przemysł: Nauka i studia, 2014. – С. 40-42.

48. Яркіна Н. Н. Механистические аспекты управления предприятием / Н. Н. Яркіна // Економіка і менеджмент – 2013: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф., 24–25 квіт. 2014 р. : у 6 т. – Дніпропетровськ : Біла К. О., 2014. – С. 134-135.

49. Яркіна Н. Н. Теоретико-методологические основы формирования комплексного механизма управления предприятием рыбного хозяйства / Н. Н. Яркіна // Евразийский Союз Ученых (ЕСУ): сб. тезисов международной научно-практической конференции «Европа-Азия», (Москва, 25 июля). – 2014. – № 4 (ЧАСТЬ 8). – С. 115-116.

50. Яркіна Н. Н. Роль внешней среды в формировании внутрихозяйственного механизма управления рыбохозяйственным предприятием / Н. Н. Яркіна // Теоретические и прикладные вопросы науки и образования: сб. науч. трудов по материалам Международной научно-практической конференции 31 января 2015 г.: в 16 частях. – Тамбов: ООО «Консалтинговая компания Юком», 2015. – Часть 8. – С. 162-163.

АНОТАЦІЯ

Яркіна Н. М. Комплексний механізм управління підприємством рибного господарства. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет харчових технологій, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено розвитку теоретико-методологічної бази і напрацюванням практичних рекомендацій щодо комплексного механізму управління підприємством рибного господарства. Досліджено і допрацьовано теоретичні аспекти управління підприємством в контексті формування комплексного механізму управління підприємством. Обґрунтовано методологічний підхід до формування комплексного механізму управління підприємством. Виділений екосистемний підхід до управління підприємством з позицій екобезпеки рибогосподарських процесів і досліджено потенціал економетричних методів в управлінні підприємством. Проаналізовано розвиток державної політики управління рибним господарством і систематизовано

фактори, що зумовили кризові тенденції в розвитку підприємств галузі. Допрацьовано теоретично-методичні основи ефективності управління рибогосподарською діяльністю. Систематизовано складові державного регулювання і підтримки рибогосподарських підприємств з урахуванням зарубіжного досвіду. Допрацьовано теоретичні аспекти дієвого внутрішньогосподарського механізму управління підприємством рибної галузі. Розвинуто інформаційно-аналітичний інструментарій забезпечення ефективності управління підприємством рибного господарства. Обґрунтовано стратегію розвитку комплексного механізму управління підприємством рибного господарства і представлено його економіко-екологічний вектор. Розроблено концепцію розвитку комплексного механізму управління підприємством рибного господарства і його атрибутивну модель.

Ключові слова: комплексний механізм, управління, підприємство, рибне господарство, розвиток, стратегія, інформаційно-аналітичний інструментарій, екосистемний підхід, модель.

АННОТАЦІЯ

Яркина Н. Н. Комплексный механизм управления предприятием рыбного хозяйства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет пищевых технологий, Киев, 2016.

В диссертации изложены теоретико-прикладные аспекты решения актуальной научно-практической проблемы формирования и развития комплексного механизма управления предприятием рыбного хозяйства, изученные, сформулированные и сформированные на основе различных методов эмпирического и теоретического исследования. Основным научным результатом диссертационного исследования является обоснование и разработка теоретико-методологических подходов к формированию комплексного механизма управления предприятием рыбного хозяйства и обеспечению его эффективности, а также практических рекомендаций относительно перспектив развития механизма управленческой деятельности.

В диссертации впервые обоснованы современные принципы и методы методологического подхода к формированию комплексного механизма управления предприятием применительно к субъектам рыбохозяйственной деятельности, с учётом системного и ситуационного, стратегического и тактического, воспроизводственного и экосистемного, нормативного и аналогового подходов, что обеспечивает научную обоснованность, адекватность и multifunctionality комплексного механизма управления предприятием рыбного хозяйства; сформулирована и обоснована концепция развития комплексного механизма управления предприятием рыбного хозяйства, в которой выделены и структурированы концепция развития управления рыбным хозяйством Украины и предпринимательская концепция развития управления предприятием рыбной отрасли; разработана методика формирования отдельных составляющих, позволяющая сформировать

сбалансированную по ключевым параметрам эффективную модель комплексного механизма управления предприятием рыбного хозяйства; разработана атрибутивная модель как архетип комплексного механизма управления предприятием рыбного хозяйства;

Усовершенствовано методика оценки эффективности управления рыбохозяйственной деятельностью посредством научного обоснования на основе ресурсно-целевого подхода объектов оценки, классификации видов эффективности управления предприятием, выделения группы критериев ее оценки, разработки нового показателя оценки эффективности управленческого труда (коэффициента эффективности управления), что позволило провести углубленный анализ эффективности управления рыбодобывающими предприятиями и обозначить конкретные направления развития рыболовного бизнеса; информационно-аналитический инструментарий обеспечения эффективности управления предприятием рыбного хозяйства за счет разработки соответствующей системы показателей, построения корреляционно-регрессионной модели, отражающей непосредственное влияние на чистый финансовый результат деятельности рыбохозяйственного предприятия оцененных признаков-факторов, имеющих смысл интеграторов результативности соответствующих бизнес-процессов и использования факторов производства, включения бенчмаркинга в систему информационного обеспечения предприятия; методика оценки конкурентоспособности предприятий рыбного хозяйства за счет замены экспертного метода установления значений коэффициентов значимости соответствующих факторов конкурентоспособности на эконометрический, в частности, предложено вес факторных показателей конкурентоспособности определять на основе расчета значений частных коэффициентов эластичности и частных β -коэффициентов.

Получило дальнейшее развитие теория управления предприятием рыбного хозяйства в контексте механистического подхода за счет уточнения и расширения понятийного аппарата, определения принципов формирования эффективного механизма управления предприятием и обоснования организационной, стимулирующей, информационной, воспроизводственной, регуляторно-поддерживающей и экологической функций, непосредственно выполняемых комплексным механизмом управления предприятием, выделения мотивационного аспекта действенного внутрихозяйственного механизма управления предприятием рыбного хозяйства; теория стратегического управления предприятием рыбного хозяйства как процесса адаптивного управления в направлении позитивной результативности; составляющие государственного регулирования и поддержки предприятий рыбной отрасли на основе классификации факторов государственного регулирования деятельности рыбохозяйственных предприятий, а также всестороннего изучения и систематизации зарубежного опыта управления рыбохозяйственной деятельностью; методология формирования комплексного механизма управления предприятием посредством выделения и систематизации общенаучных методических подходов, наиболее адекватно отвечающих задачам формирования эффективного комплексного механизма управления

предприятием; концепция экосистемного подхода к управлению деятельностью предприятия, в рамках которой осуществлена группировка стандартов ISO относительно экологического управления предприятием и определено содержание экологической политики предприятия, рассматриваемой в качестве отправной точки его экосистемного управления и обеспечения экобезопасности рыбохозяйственных процессов; прикладные аспекты инструментария оценки результативности рыбохозяйственной деятельности эконометрическими методами за счет построения соответствующих эконометрических моделей.

Ключевые слова: комплексный механизм, управление, предприятие, рыбное хозяйство, развитие, стратегия, информационно-аналитический инструментарий, экосистемный подход, модель.

SUMMARY

Yarkina N. N. The complex mechanism of enterprise management of fishing industry. – Manuscript.

Dissertation on gaining of a scientific degree of Doctor of Economics in the specialty 08.00.04 – economy and management by enterprises (after the types of economic activity). – National university of food technologies, Kiev, 2016.

Dissertation is devoted to development of theoretical-methodological base and development of practical recommendations for a complex mechanism of enterprise management of fishing industry. Researched and developed the theoretical aspects of enterprise management in the context of building a complex enterprise management mechanism. Justified methodological approach to formation a complex mechanism of enterprise management. Presented the ecosystem approach to the enterprise management from the standpoint of ecological safety of fishery processes, was researched the potential of econometric methods in enterprise management. Development of the state policy of fisheries management was analyzed. The factors that led to the crisis tendencies in the development of the industry were systemized. Were improved theoretic and methodology basis of fisheries management efficiency. Components of state regulating and support of fish enterprises systemized considering foreign experience. Theoretical aspects of efficient intraeconomic mechanism for management of fishing industries enterprise were improved. Information and analytic tools to ensure the effectiveness of enterprise management of fishing industry was formed. The strategy of the development of a complex mechanism for enterprise management of fishing industries was substantiated, presented its economic and ecologic vector. The concept of an integrated enterprise management mechanism of fisheries and attribute model were developed.

Keywords: complex mechanism, management, enterprise, fishing industry, development, strategy, information and analytic tools, ecosystem approach, the model.

Підписано до друку __.__.2016 р. Формат 60x90/16.

Друк офсетний. Гарнітура: Times New Roman.

Ум. друк. арк. 2,0. Тираж 100 прим. Зам. № ____

Видавництво НУХТ

Адреса: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68, НУХТ
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 1786 від 18.95.04 р.